

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

SZERKESZTI

MAGYARY ZOLTÁN

Kartel, közüzem, közigazgatás

EREKY KÁROLY

Szabadka-városmegye

BORBIRÓ FERENC

A paraszti örökbirtok-rendszer
Németországban

RÁCZ ERNŐ

Könyvszemle

A „Grossraum“ és a „Volksgruppenrecht“ fogalma. Két alapvető német államjogi tanulmány (*Martonyi János*). — Eberhard Barth: Wesen und Aufgaben der Organisation der gewerblichen Wirtschaft (*Valló József*).

Tudomány és élet

A határozathozatal kötelessége. (Silence de l'administration) (*V. J.*). — Kodifikációs-technikai követelmények érvényesülése az új szlovák alkotmányban. (*V. J.*).

Melléklet

A külföldi jogfejlődés forrásai. A német birodalmi közszolgálati fegyelmi rendtartás.

K I A D J A A

MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET

B U D A P E S T

1 9 4 1

Kettős szám, ára 2.— P

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

MEGJELENIK ÉVENKÉNT TIZSZER.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET, BUDAPEST, IV., PÁZMÁNY PÉTER-TÉR 1.
I. EMELET, 116. SZ. — TELEFON: 184—623.

TARTALOM

		Oldal
Kartel, közüzem, közigazgatás.	EREKY KÁROLY	245
Szabadka-városmegye	BORBIRÓ FERENC	258
A paraszti örökbirtok-rendszer Németországban.	RÁCZ ERNŐ	277
Könyvszemle		283
A „Grossraum“ és a „Volksgruppenrecht“ fogalma. Két alapvető német államjogi tanulmány (Martonyi János). — Eberhard Barth: Wesen und Aufgaben der Organisation der gewerblichen Wirtschaft (Valló József)		
Tudomány és élet		290
A határozathozatal kötelessége. (Silence de l'administration) (V. J.). — Kodifikációs-technikai követelmények érvényesülése az új szlovák alkotmányban. (V. J.).		
Melléklet		
A német birodalmi közzolgálati fegyelmi rendtartás. Fordították Karcsay Sándor és Benárd Aurél. (Első közlemény).		

E szám munkatársai:

Ereky Károly volt miniszter. — Borbíró Ferenc dr. Kassa ny. főispánja, Baja ny. polgármestere. — Ráczy Ernő dr. pénzügyi fogalmazó (Debrecen). — Martonyi János dr. egyetemi tanár (Kolozsvár). — Valló József dr. pénzügyi s. titkár. — Karcsay Sándor dr. bírósági aljegyző. — Benárd Aurél dr. kincstári jogügyi igazgatósági s. fogalmazó.

Folyóiratunk e száma augusztus és szeptember hónapokra együtt jelenik meg, ezért kettős terjedelmű.

A Közigazgatástudomány évi előfizetési ára 10 pengő. Jogi személyek, könyvtárak, intézetek részére évi 24 pengő. Az előfizetési ár félévi részletekben is fizethető. Póstatakarékpenztári csekk számla száma: 36.111.

FELELŐS KIADÓ: MAGYARY ZOLTÁN.

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT.

A nyomdáért felelős: Mészáros József.

KARTEL, KÖZÜZEM, KÖZIGAZGATÁS.

A modern alkotmányos liberális államszervezet Angliában, a modern gyáripár őshazájában született meg. A gazdasági és emberi szabadságot évezredekig hirdették a filozófusok és sok vér ömlött ki ezekért az elvekért a forradalmakban,¹ de az egész világon az angol parlament foglalkozott legelőször igazi sikerrel a rabszolgaság eltörlésével és a munkásság felszabadításával. Harminc esztendővel a gőzgép feltalálása után — 1808-ban — Anglia iparosai olyan nagy számban alkalmazták már a gőzgépet, hogy nem volt szükségük többé színes rabszolgákra és az angol parlament 1808-ban meghozhatta a világ első törvényét, amely igazi emberi szabadságot jelentett az elnyomottak számára. Anglia ugyanis ebben a törvényben törölte el a rabszolgaságot, amiben őt azután a XIX. század folyamán a többi kultúrállamok sorban követték.²

A Manchester ipar gyors terjedése Angliában ipari forradalmat okozott. Az új embertípus, az ipari vállalkozó, rohamosan építette ki a modern közgazdasági életet és ez a forradalmi átalakulás annyira imponált az angol közönségnek, hogy a kormány 1813-ban — a közvélemény általános helyeslése mellett — törvényt hozott az iparszabadságról és ebben a törvényben egyidejűleg lefektette a modern liberális állam alapelveit.³ Ezek szerint az állam — nem lévén képes a gyáripari termelés problémáit szabályozni és irányítani — szabaddá teszi az ipart és kereskedelmet és visszavonul a törvényhozás, a közigazgatás, illetve a rendfenntartás munkakörére. Ez a liberális államforma lett a világ összes népeinek az ideálja és amely ország a XIX. században ki akart szabadulni az agrár feudalizmusból, az Anglia állami és közgazdasági berendezését alkalmazta saját viszonyaihoz, illetve legtöbbször lemásolta azt.

¹ Az amerikai technokracia indított heves támadást az ellen a felfogás ellen, hogy az új korszakot a francia forradalom indította volna meg és nagy felkészültséggel bizonyítékokat sorol fel annak az igazolására, hogy a primitív szerszámokkal dolgozó ember alsóbbrendű lény volt, mint a gőzgéppel, mikroszkóppal és röplőgéppel felszerelt modern ember. Ugyancsak az érvek sorozatával igazolja, hogy a primitív ember társadalmi rendje és államformája megfelelt a régi termelési rendszernek és adatokkal igazolja, hogy a mai nagy társadalmi átalakulást és az állami közigazgatás újjászervezését nem a francia forradalom indította meg, hanem az a vállalkozó új embertípus, amelyik a 19. század elején Manchesterből indult el világhódító útjára. Az új technokraciai irány megteremtői az Usa-ban *Howard Scott*, Angliában *H. G. Wells* és Franciaországban *Jaques Duboin* voltak. Munkáik címeit nem sorolom fel, mert azok nevük mellett minden könyvjegyzékben megtalálhatók.

² *Ashley, Sir William, The Economic Organisation of England*. XI. kiadás. Longmans, Green and Co. Ltd. (1926).

³ *Encyclopaedia of the Social Sciences*, Macmillan and Co. Ltd. London (VIII. kötet) „*Industrial Revolution*“.

Ebben az egyéni szabadságra felépített modern államban az volt az alapelv, hogy a közigazgatást vezeti a kormány, miközben működését ellenőrzi a törvényhozó országgyűlés. A kormány és az állami közigazgatás azért nem avatkozott bele az egyénileg szabad vállalkozó munkájába és versenyébe, mert a fejlődés folyton új problémákat vetett felszínre és továbbá azért — és ez a legfontosabb, — mert a vállalkozóknak meg volt a maguk ellenőrző szerve a közgazdasági életben, tudniillik az *üzleti siker döntött sorsuk felett*. További alapelv az volt, hogy mindenki szabad állampolgár és szabadon vállalkozhatik az üzleti élet minden téréen és a verseny korlátlanul szabad. Az életképesebb és az erősebb győzelme volt a mérvadó. Ebben a harcban a közgazdasági élet *központi irányító szerve a piac volt*. Itt dőlt el tárgyi alapon, hogy melyik vállalkozó a jobb és életerősebb és hogy melyiké a siker. Ugyancsak a piac szabad mechanizmusa tartotta fenn a rendet a kereslet és a kínálat között.

Ezt a liberális, szabad állami és társadalmi rendet harcolta ki magának a vállalkozóknak az a modern csoportja, amelyik Angliában a XIX. század elején először alkalmazta a gőzgépet és a modern technika vívmányait gyáraiban és kereskedelmi vállalataiban. Ugyanez a vállalkozó szellem hódította meg az európai és északamerikai népeket az új alkotmányos liberális eszméknek.

A fejlődés során ez a „laissez faire“ elvére felépített szabad állam nem mutatkozott örökéletűnek. A 1815. évi angol törvényben lefektetett szabadság-elvek az idők során elévültek és egy százéves epizod után — amelyet a liberalkapitalizmus korszakának nevezhetünk — az államhatalomnak bele kellett avatkoznia a közgazdasági életbe. Vizsgáljuk meg, hogy milyen közgazdasági erők váltották ki ezt az új irányzatot és hogy milyen új munkaköre keletkezett az államnak a modern technikai felszereléssel dolgozó emberi társadalomban. Szándékosan választjuk az angol példákat, mert ezzel is igazoljuk, hogy nem a németeket utánozzuk, mikor hazánkat bekapcsoljuk Európa új rendjébe, hanem minden külföldi befolyástól függetlenül, *általános érvényű közgazdasági törvények írják elő országunk újjáépítésének alapelveit*.

Mint hangsúlyoztuk, a XIX. században az volt az összes alkotmányos demokrata államok közgazdasági irányelve, hogy az állam egyénileg szabad polgárságát önállóan hagyja vállalkozni, termelni és kereskedni és aki a szabadság eszméje ellen vét, azt megbüntetik.

A XIX. században érthető is volt ez a közfelfogás, mert az a gazdasági szabadság a feudalizmussal szemben óriási sikereket ért el. A gőzüzemű gyárak anyagi sikerei, a belső- és külkereskedelem rohamos emelkedése, az út- és vasúthálózat kifejlődése, a bankok és tőzsdék nagyszabású működése és általában a pezsgő közgazdasági élet annyira imponált mindenkinek, hogy a feudalizmus romjain építő új típusú üzletembereket senki és semmi sem korlátozta szabad mozgásukban.

Ebben a liberális atmoszférában a szabad piac kitűnően mű-

ködött, mindaddig, amíg csak kisemberek voltak a piacon. Abban az időben, amikor a legnagyobb gyárak még csak egy-kétszáz munkással dolgoztak, a legnagyobb kereskedők évi forgalma csak százezer pengőre rúgott, a legnagyobb részvénybank alaptőkéje nem érte el az egymillió pengőt, és minden vállalkozó olyan kicsiny volt, hogy a szabad piacon egyedül nem tudta megzavarni a kereslet és kínálat törvényét, addig az 1813-ban lefektetett liberális alkotmány és angol közgazdasági elv remekül bevált.⁴ Hatvanhetven év múlva azonban a szabad piac mechanizmusa elkezdett akadozni.

Amikor a gyárpar már olyan óriási méreteket öltött, hogy a gyárosok a szabad piac árhullámzásaitól függetlenül kényszerültek üzeimeiket fenntartani, akkor nem mondhatta például a textilgyáros, hogy csökkenti a termelését, mert leesett a ruhaszövet ára, hanem kényszerült óriási méretű gyárüzemét állandóan üzemben tartani, hacsak nem akarta annak organizációját tönkretenni. A többi nagyipari vállalatok is gigantikus méretekre rendezkedtek be. A sokezer lóerős gőzgépek, viziturbinák és elektromosművek, amelyek az ipartelepekbe be voltak építve, karöltve a munkagépek végtelennek látszó szériáival és a munkások tízezreivel, nem tudtak többé alkalmazkodni a szabad piac árhullámzásához és bekövetkezett a túltermelés.

Ugyanekkor a tőzsdén megjelentek a szervezett nagykereskedelmi vállalatok, amelyek közül egy cég több árut hozott forgalomba, mint a régi világban száz kereskedő. A kínálat és kereslet normális működése itt is megakadt és mivel a gépek túlsok árucikket állítottak elő, a vasútak és hajók pedig a tengerentúli országokból mindig több nyersanyagot szállítottak, mint amekkora a piac felvevő képessége volt, a szabad, független, büszke gyáros és kereskedő, aki nem tűrte, hogy az állam beavatkozzék a termelésbe — akarva, nem akarva. — felkereste versenytársait és titokban megegyezett velük abban, hogy a szabad piacot megszüntetik és termelésüket a szükségleteknek megfelelően szerződészerűleg kontingentálják.

Akárhogy igyekeztek is a gyárosok és a kereskedők ezeket a kartelmegállapodásokat titokban tartani, az mégis csak kitudódott és a közvélemény felzúdult a kartelek ellen. Nem mondhatták a gyárosok sehol és soha, hogy a kartelt a liberális alapokon álló kormányok kényszerítették rájuk, sőt ellenkezőleg, az államhatalom eleinte mindenütt üldözte a kartelokot⁵ és a gazdasági szabadság nevében megtiltották a gyárosoknak, hogy kartelszerződést kössenek. Hiába volt azonban minden erőlködés, a túltermelés erősebb volt, mint a gazdasági szabadság eszméje és győ-

⁴ Sombart, Der moderne Kapitalismus. III. Auflage. 1927. — Adams, G. B. Constitutional History of England. New-York 1921. — Mac Iver, R. M. The modern State. Oxford 1926. — Holcombe, A. N. The foundation of the Modern Commonwealth New-York 1925.

⁵ Dunkman, K. Kooperation als Strukturprinzip der Wirtschaft 1931. — Clark, John Bates and I. M. The Control of Trust New-York 1912. — The Federal Anti-Trust Laws, a Symposium ed. by Milton Handler. Chicago 1932.

zött a tervszerűség. A piacon a kínálatot szabályozni kellett, aszerint, amint azt a fogyasztó felvevőképessége előírta.

A kartel a haszon elvére felépített kapitalisztikus vállalkozások mentő szervezete lett és ma már mindenki tisztában van vele, hogy ez az apparátus nélkülözhetetlen a grandiózus nagy vállalatok számára. Addig, amíg a haszonszerzés a termelés hajtóereje és a befektetett tőkének meg kell hoznia a kamatját, addig a kapitalisztikus vállalkozónak a túltermelés veszélye miatt feltétlenül szabályoznia kell az árakat és el kell kerülnie a szabad versenyt. Ebből látszik, hogy a gazdasági törvények változásoknak vannak alávetve és nagyon tévednek azok, akik ma a liberalizmus visszajövetelét jósolják és a klasszikus közgazdászokat idézik. *Adam Smith* az apró üzemekkel dolgozó XVIII. század végén nem láthatta még azt a karteltörvényt, amely viszont ma alapelve lett a gépériásokkal dolgozó nagy kapitalista vállalkozók működésének.

Az állam, illetve a liberális kormányok a XIX. században éppen liberális meggyőződésük miatt nem szívesen avatkoztak bele a kartelok ügyeibe. Az 1914-es világháborúban történt meg először, hogy a háborús országok kormányai felkarolták a kartelokat. A háborúban ugyanis a kormányoknak hirtelen szüksége lett a termelés állami közigazgatására és kapóra jött nekik a kartelszervezet, amelyet azonnal felhasználhattak. Különösen nagy érdeme *Magyary Zoltánnak*,⁶ hogy a közigazgatásnak ezt a modern fejlődésirányát felismerte és tanulmányaiból levezethető az a tantétel, amelyet egyébként mi is igazolunk, hogy a termelés kartelszerű szervezése, illetve állami közigazgatása nem csak háborús feladat többé, hanem ellenkezőleg alapja lett az új normális közigazgatási tevékenységnek.

Az államhatalomnak a közgazdasági életbe való beavatkozása a kartelokon kívül még egy másik vonalon is érlelődött. A XIX. század folyamán keletkeztek az állami és városi közüzemek, amelyeknek az elvi indulása lényegesen különbözött a magánvállalatokétól, de az állami és községi közigazgatásra nagy hatást gyakoroltak.

Amíg ugyanis a magániparban a hajtóerő kizárólag a haszon volt, addig az állam és városok létesítettek olyan egészségügyi, jóléti és egyéb közérdekű intézményeket is, amelyeknek nem a haszonhajtás volt a célja és rendeltetése. Ezeket az intézményeket magánszemélyek nem tudták volna megvalósítani, sok esetben azért nem, mert közérdekből nem is lehetett egyes emberekre bízni a monopolisztikus közüzemeket, más esetekben pedig azért nem, mert ezek az intézmények nem hoztak hasznot. A közüzemek jellegzetes csoportjába tartoztak a folyamszabályozások, a hajózható csatornák, kikötők, közutak, vásárcsarnokok, központi nagy vágóhidak, közkórházak, vízművek, stb.

Ezeket a közigazgatási vezetés alatt működő intézményeket

⁶ *Magyary, Z.* The Industrial State. Edited by R. L. Buell. New-York 1938.
Burows, R. The Problems and Practice of Economic Planning. London 1938.
Häberlein, L. Das Verhältnis von Staat und Wirtschaft. Berlin 1938.

az jellemezte, hogy a közületek által felvett kölcsönökből épültek fel és forgótőkéküket a közadókból kapták. Ha szedtek is egyes közüzemek díjakat, mint pl. a hajókikötők, akkor a díjak szedéséből nem feltétlenül kellett haszonnak származnia, mert hiszen ezeket az intézményeket akkor is fenntartotta a közület, ha a közadókból rá is kellett fizetnie az üzemvitelükre.

Az ilyen állami és közigazgatási intézmények és vállalatok száma évről-évre szaporodik. A kapitalizmus első idejében ugyanis sok olyan jóléti intézmény keletkezett, magánvállalati alapon, amelyeket azután a községek később háramlás útján megkaptak. Így jutott pl. Budapest székesfőváros⁷ a gázgyár, elektromosművek és a BESZKART birtokába. Ezeket a közérdekű üzemeket eredetileg nyolcvan-kilencven esztendeje magánvállalkozások alapították és mikor az engedmények lejártak, akkor a felsorolt vállalatok, mint közüzemek a főváros tulajdonába mentek át.

Egy példában bemutatom, hogy hogyan alakultak át a magánvállalatok közüzemmé. Mikor *Jelinek Henrik* a múlt század hatvanas éveiben megalapította az első lóvasúti társaságot, Újpest és a Kálvin-tér között, senkisésem gondolhatta, hogy ebből a kis részvénytársaságból egy több százmillió pengő értékű közlekedési részvénytársaság fejlődik ki. A budapesti *Közlekedési Okmánytár*⁸ tanúsága szerint Pest szabad királyi város közönsége annyira megvetette és lenézte a kis lóvasútat, hogy csak a császári kancellária parancsára engedélyezte az építést és a járatot. Ezzel szemben ma a főváros közigazgatásában a közlekedési személyzet a legnagyobb. Ez az eset is igazolja, hogy előre nem lehet tudni azt, hogy egy vállalkozás, vagy a termelésnek valamelyik ága, mikor érik meg arra, hogy abból közüzem legyen. Ma még Budapesten pl. a tejkereskedelem magánvállalatok kezében van, jól lehet évi negyven millió pengős forgalmával már közüzem lehetne, de vannak Amerikában és Európában városok, ahol a tejkereskedelemről és egyéb nagy vállalatokból már tényleg közüzem⁹ keletkezett.

A közüzem sokkal erősebb szervezet, mint a kartel, mert amíg a kartel csak egyes vállalkozók magánjogi szerződésén alapul, addig a közüzem hatósági vezetés alatt áll, tehát olyan büntető rendelkezésekkel védi meg a monopóliumát, amilyenek a magán-

⁷ Az óriási fővárosi irodalomból nem sorolom az adatokat, csak megemlítek egy összefoglaló könyvet. *A negyvenéves Budapest*. A városi szemle jubiláris száma. Ebben megtalálható a közüzemek története is.

⁸ A budai m. kir. helytartótanács gróf Károlyi Sándor kérelmére 1864. november 17-ére hívta össze a lóvonatú vasút tárgyalására az első értekezletet. Ekkor még nem voltak közüzemek és hiányzott a velük kapcsolatos közigazgatás. Hatvan év alatt az új közigazgatási ágazatok a közművekkel együtt annyira megnövekedtek, hogy a régi törvények, közöttük az 1872. évi fővárosi törvény is elavultak, és 1927-ben a kormány az önkormányzati testületek háztartásának hatályosabb ellenőrzése céljából meghozta az 1927. V. t. c., majd később Budapest Székesfőváros közigazgatásáról szóló 1950. XVIII. t. c.-t. Ezek a törvények már új elvek szerint szabályozzák az önkormányzati testületek vagyonkezelését.

⁹ Committee on Recent Economic Changes, Planning and Control of Public Works. National Bureau of Economic Research. New-York 1958.

jogilag megalapozott karteloknak nem állnak rendelkezésükre. A magánjogi kartel végeredményben bírói ítélet nélkül nem tudja megbüntetni a renitenskedő tagjait. Ezzel szemben a közüzemnél a hatóság a rendőrséget és csendőrséget tudja mozgósítani az ellen, aki a monopóliumát megsérti.

Világítsa meg egy példa is ezt az elvi különbséget. Ha pl. a budapesti enyvkartel tagjai közül valamelyik megszegi a magánjogi alapon létrejött kartelmegállapodásokat és renitenskedik, a kartel vezetősége csak bírói úton tud vele szemben jogorvoslatot találni. Ezzel szemben ha pl. a főváros vágóhídi monopóliumát egy hentes megszegné és nem a vágóhídon, hanem a saját házában szúrna le egy sertést, akkor a főváros a rendőrség útján teremt rendet és minden bírói beavatkozás nélkül pénzbüntetést ró ki a hentesre és szükség esetén le is zárathatja őt.

Hogy a kartelok mennyire tisztában vannak a közüzemek ezen előnyös helyzetével, azt igazolja, hogy a leghatalmasabb kartelok igyekeznek maguknak a hatósági jelleget megszerezni és sok esetben valóban meg is szerezték már. Példaképpen megemlítem, hogy a magyar hitelintézetek első szervezkedései csak magánjogi kartel megállapodásokban voltak lefektetve. Később azonban a közérdek megkívánta azt, hogy a pénzüintézeteknek ne kelljen a bíróságokhoz fordulniok panaszaikkal és a kormány rendeletekbe foglalja, sőt ha szükséges törvénybe foglalja a pénzüintézetek által megállapított bankkondíciókat és a pénzüintézetek alapítási feltételeit.¹⁰ A pénzüintézetek kartelja tehát olyan hatósági jelleggel bír, amelyik lehetővé teszi a közigazgatási úton való intézkedéseket.

A felsorolt példák szembeszökően igazolják a történelmi fejlődés menetét. A kapitalizmus kezdetén az apró magánvállalatok (bankárok, kereskedők, gyárosok, stb.) a szabad piacon versenyeznek egymással. Később aztán, mikor már a piac szabadsága veszélyezteti az egzsisztenciájukat és sok esetben a közérdeket is, akkor a vállalkozók és bankárok magánjogi alapon kartelszerződéseket kötöttek egymással. *A harmadik fázis pedig az volt, hogy egyes kartelok megszerezték saját számukra a közüzemek monopolisztikus hatalmát, azaz karteljeiket közigazgatásilag is megszervezték.*

A forgalom és termelés különböző ágazataiban a kartelirányú fejlődés nem egyenletes, amint ezt alább néhány angol és magyar összehasonlító példa meg fogja világítani. A példák felsorolásával az a célom, hogy rámutassak arra, hogy a szabad versenyt a világ minden kultúrországaiban ugyanazok a gazdasági tényezők korlátozzák és szüntetik meg, továbbá, hogy rámutassak arra, hogy az állami beavatkozás miképpen hatalmasodik el a közigazdasági élet minden terepén.

Az összehasonlítást a külkereskedelemmel kezdem meg. Az an-

¹⁰ A Pénzüintézeti Központ-ról szóló törvények: 1924: I. t. c., 1926: XIII. t. c. szabályozzák a pénzüintézetek alapítását. — A kamatláb nagyságát és a hitelezési feltételeket ugyancsak hatóságilag szabályozzák. Hitelügyi tanács szervezete 5610/1931. M. E. — Pénzüintézeteknél és biztosítóintézeteknél a vezetőállások betöltését ellenőrizteti a 2240/1938 M. E.

gok hirdették ki a XIX. század elején a világkereskedelmi szabadságot. Az 1806. évi blokád után, amelyet Napoleon rendelt ellenük, minden igyekezetük odairányult, hogy az országközi kereskedelemnek ne legyen semmiféle akadálya. Anglia — óriási hajóparkjára, hatalmas iparára, és még hatalmasabb bank-organizációjára támaszkodva — eltörölte az összes beviteli vámo-
kat és gazdasági életét a szabadkereskedelem elvi alapján rendezte be. Annyira egyoldalú imperialisztikus ipari, exportállam lett, hogy mezőgazdaságát teljesen elhanyagolhatta.

Ha Anglia maradt volna egyedül ipari exportállam, és a többi kultúrországok nem törekedtek volna ipari exportra, akkor a világkereskedelem szabadsága talán még ma is fennállana. Az események azonban más irányba vitték az emberiség sorsát.

Amely ország Európában meg akart szabadulni a feudalizmustól, az Anglia példáját követte és angol mintára rendezkedett be, másszóval iparos állam lett, és az ipari exportban kereste boldogulását. Angol mintára alakult át a Német Birodalom és a legtöbb európai ország a feudalizmusból ipari állammá és természetesen hasonlóan Angliához főképpen az exportiparra vetette magát. A kultúrnépeknek ez az egyoldalú eliparosodása előrelátható gazdasági katasztrófához vezetett. A nagy német közgazdászok fel is hívták erre a veszedelemre a figyelmet és különösen *List Frigyes* (1840) hangsúlyozta, hogy az európai államoknak nem szabad Anglia mintája után menniök és mezőgazdaságukat elhanyagolniok, mert ezáltal termelésük egyoldalú, ipari exportra rendezkedik be.

List figyelmeztetését senkisémm vette komolyan, mert az exportipar jó darab ideig nem okozott semmi bajt az emberiségnek. A válságok úgy ahogy jöttek, el is múltak és ahány új gyárat építettek Európa területén, ugyanannyi új centruma keletkezett a modern fejlődésnek. Ekkor még örömet szerzett Angliának és a többi nyugateurópai iparos államnak, ha új országok és népek kapcsolódtak bele az iparosodásba, mert ez új munkát adott vas- és gépiparuk számára. Még finanszírozták is az új törekvő országok iparát és kereskedelmét. A zavarok csak később keletkeztek, amikor az ipari túltermelés elhatalmasodott és a kiviteli kereskedelem nem volt képes többé elhelyezni a világpiacon az összes ipari termékeket.

Világítsa meg néhány számadat, hogy milyen méretekben fejlődött az exportipar és a vele kapcsolatos világkereskedelem napjainkig. A nemzetközi kereskedelem összes áruforgalma kitett ezermillió arany márkában:

1840-ben	1	1925-ben	268
1860-ban	10	1929-ben	294
1909-ben	120	1930-ban	210
1913-ban	160	1931-ben	150

Amint ezek a számok is igazolják az exportkereskedelem kezdetben képes volt szabályozni a termelést, mert méretei aránylag ki-

csinyek voltak. 1913-ban azonban olyan nagy volt már a túltermelés és a nemzetközi verseny hogy az akkori életszint mellett nem lehetett többé elhelyezni a túltermelő exportországok árucikkeit és miután még hozzá a gyárak évről-évre szaporodtak is, az export-ipar nem talált elég piacot a földkerekségen. Kitört a világháború.

A fenti számok helyesen illusztrálják a háború utáni helyzetet is. A háború után néhány évig nagy gazdasági fellendülés következett, mert pótolni kellett mindazokat a pusztításokat, amelyeket a háború okozott. Mikor azonban öt-hatévi produktív munka után az üres raktárak megteltek és gazdaságilag a háború minden pusztítása jóvá volt téve, akkor az a régi betegség, amelyik a háborút okozta, fokozott méretekben tört ki és tíz évvel a háború után minden állam ismét csak exportálni akart, minden ország dumpinggel dolgozott, minden ország korlátozta a bevitelét és ennek a végzetes exportpolitikának az lett a következménye, hogy a szabad világkereskedelem összeomlott.

Az országközi kereskedelem fennakadása, az egyes államok gazdasági elzárkózása és vámháborúk, súlyosbítva beviteli tilalmakkal és devizakorlátozásokkal ugyancsak a gépies túltermelés következményei, mert minden egyes ország védi a vásárlóerejét a szomszéd országok termelésével szemben. Az angol politika büszkeségét a világkereskedelem szabadságát is megszüntette a túltermelés.

*Macmillan*¹¹ adatai szerint az angol kormány 1950 óta már nem elégszik meg azzal sem, hogy a külkereskedelmi szabadságot vámszedéssel korlátozza, hanem egyéb intézkedésekkel is irányítja a külkereskedelmet. Néhány példa. *A Bank of England* beleegyezése nélkül külföldre nem lehet hosszúlejáratú hitelt még gépek kivételére sem nyújtani. *A Bank of England* az engedély megadása előtt megvizsgálja, hogy az illetékes országból a kölcsönzött gépek árát és annak kamatait meg lehet-e kapnia. Ezen speciális intézkedésen kívül megalakult az *Overseas Trade Department* abból a célból, hogy a külkereskedelmet állami szempontból irányíthassák és ha kell állami szubvencióval is elősegítsék. Az *Export Credits Guaranty Department* célja pedig az, hogy a nagy export vállalatok tevékenységét még anyagi támogatással is elősegítse. A *Board of Trade* ezenkívül az export és a belső termelés minden ága között kiépíti a szakhivatalokat, amelyek tehát lassanként állami felügyelet alá helyezik a külkereskedelem minden ágazatát.

Magyarországon hasonló irányzatot mutat a külkereskedelem jelenlegi megszervezése. Nálunk is a *Magyar Nemzeti Bank* és a *Kereskedelmi Hivatal* ellenőrzése alatt bonyolódik le az egész külkereskedelmünk. Az ú. n. *egykez rendszer* kiépülése pedig mutatja, hogy külföldi példák utánzása nélkül, a körülmények kényszerítő hatása alatt pontosan azokat a közigazgatási szerveket létesítjük, mint az angolok. Természetesen ugyanezt a fejlődésirányt

¹¹ *Macmillan, The Middle Way, London 1958.*

lehet igazolni a többi alkotmányos országok közigazgatásában, illetőleg állami beavatkozásában is.

Az állam beavatkozása a helkereskedelem és a termelés irányításában szintén óriási módon fejlődik napjainkban a világ minden államában, anélkül, hogy ezek az államok utánozni akarnák egymást. Anglia¹² érdekes adatait idézem. Az angol állam ma 1918 óta évről-évre nagyobb összegeket investál, mint a magánvállalkozások, ami természetesen ismét csak az állami tervgazdaság terjedését eredményezi. Az állami közigazgatás beleavatkozik Angliában, épügy mint nálunk, a csatornázások és közutak építésébe, elvégzi a vízszabályozásokat, épít kikötőket és újabban ültet erdőket és végez nagy talajmeliorációkat. 1931. év végétől 1937. év elejéig, tehát öt esztendő alatt az angol kormány a mezőgazdasági iparok számára szubventióban több mint 38 millió angol fontot fizetett ki. Még a házépítés is tervgazdasági alapon történik Angliában. 1918 óta építettek 3,528,398 házat, amelyek közül másfélmilliót építettek az állam és a városok, a többit a magánosok. Az állam azonban a magánosok építéséhez is hozzájárult még külön 178 millió angol fonttal.

Nem kell bizonyítanom, hogy hazánkban ugyanezekben a felsorolt problémákban a magyar kormány ugyanolyan erőfeszítéseket tett mint az angol. Most csak azt hangsúlyozom, ami a lényeg, hogy t. i. az állami beavatkozás a termelésbe és a kereskedelembé, valamint egyes speciális ágazatokba az összes kultúrorságokban nagy erővel folyik és feltartóztatlanul visz bennünket a tervgazdaság felé. Ugyancsak az állami beavatkozás jelenségét figyelhetjük meg a közüzemek számának és méretének növekedésével is.

Angliában a posta, a vasút, a rádió, a szénbányák és az elektromos centrálék állami kezelésbe való vétele mutatják, hogy Angliában bizonyos problémákat már nem tudtak másképpen megoldani, mint az államosítással. Nálunk, Magyarországon a posta és a vasút régi idő óta szintén állami üzemek, a többiek azonban egyelőre közmegelegedésre magánkezelésben működnek, mert viszonyaink különböznek az angolokétól.

A városi közüzemek Angliában, úgy mint nálunk a leghevesebb iramban növekszenek. A városi közüzemek évi bevétele Angliában 1927-ben elérte a 114 millió fontot és a városoknak csak a gázgyárakban, villamoscentrálékban, villamosvasútakban és vízművekben fekvő vagyona 700 millió fontot tett ki. (Britain's Industrial Future 1928.) Nem kell igazolni, hogy hazánkban ugyanezekben a városi közművekben a fejlődés iránya teljesen hasonló, mint Angliában, sőt a közművek fejlődési tempója nálunk többször erősebb, mint Angliában.

Az állami beavatkozás elkerülhetetlenségét igazolja az, hogy Angliában 1932-ben meg kellett szervezni, a *The Wheat Commission*-t, amelyik a magyar Futurához¹³ hasonlóan az angol gazdák

¹² Readings on the Relation of Government to Property and Industry in England. University Oxford. 1938.

¹³ A magyar gabonajegyről. 1930: XXII. t. c.

búzatermesztésének a sorsát hivatott biztosítani Mi, 1931-ben szabályoztuk már törvényhozással a cukorrépa termesztést.¹⁴ Az angolok ugyanzt 1930-ban tették meg. Tizenöt cukorgyárukat törvény alapján kartelba tömörítették és a gyárak a cukorrépa-termelőkkel hasonló elvek szerint egyeznek meg, mint nálunk Magyarországon. Ugyanezen elgondolások alapján született meg a *Cotton Spinning Industrie Act* 1936-ban, amelyik a fölös orsók leszerelésével és egyéb közigazgatási intézkedésekkel irányítja az angol pamutipar működését. A pamutiparosok magánkartelje nem volt képes rendet teremteni és ők maguk kérték az állam beavatkozását, hogy törvényhozás útján szabályozza a pamutipart.

Nálunk, Magyarországon *A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931:XX. t.-c.* adja meg a magyar kormánynak a jogot, hogy az érdekelt iparosok kérelmére az angol kormányéhoz hasonló intézkedéseket tegyen.¹⁵

Legjellegzetesebb az angol tervgazdaság szempontjából, hogy Anglia újabb időben a mezőgazdaságát kényszerkartel organizációkkal állítja talpra. Az *Agricultural Marketing Schemes* 17 közigazgatás szervet jelent, amelyeknek az a feladatuk, hogy a mezőgazdasági üzemek között romboló hatást kifejtő szabadversenyt megszüntessék. Angliában a komlótermesztés, a sertésenyésztés, a bacongyártás, a burgonyatermesztés, a tejtermelés és kereskedelem, az állathizlalás, vaj-, tejfel- és tojáskereskedelem nem esnek többé a szabad foglalkozási ágak körébe. Az angol kormány a külkereskedelem és a belső termelés kiegyensúlyozása miatt törvényhozási úton szabályozza a felsorolt árucikkek termelését és forgalombahozásának módjait. Ezek az ú. n. *kényszerkartelok* kitűnően beváltak és az angol farmerek sorsa annyira javult, hogy a törvény rendelkezéseit a mezőgazdaság minden ágára ki akarják terjeszteni.

A magyar viszonyok áttanulmányozása alapján az a szerény véleményem, hogy nálunk is a legfontosabb és legsürgősebb kormányzati feladat a mezőgazdasági termelés és kereskedelem szabályozása. Az angol mezőgazdasági sikerek alapján állíthatjuk, hogy nálunk is hatalmasan fel fogja lendíteni az ország közigazdasági életét, ha a mezőgazdaságunkat és a vele kapcsolatos kereskedelmet kényszerkartelokban megszervezzük.

A Köztisztviselők Fogyasztási Szövetkezete, a Magyar Általános Fogyasztási Szövetkezet, valamint a Hangya intézményeinek megfelelő szövetkezetek Angliában is sikeresen működnek. Az angol „*cooperative societies*” tagjainak száma a *British Isles* területén 1936. végén 7,807.942 egyén volt, akik 233,844.350 font értékű árucikket vásároltak egy év alatt a szövetkezeti boltokban. Ezekben a fogyasztási szövetkezetekben egy olyan erőteljes szervezet jelentkezik, amelyik az angol kormány felfogása szerint

¹⁴ A magyar cukorrépa-termelés szabályozása. 1931. XIX. t. c. — The International Sugar Journal. London 1930. III.

¹⁵ *Dobrovits Károly*, A kartelok helyzete és működése Magyarországon 1934.

hivatva lesz a *distribution of consumer's goods* nagy költségeit csökkenteni. Angliában ugyanis *Macmillan* idézett könyve szerint a fogyasztási cikkek nagy- és kiskereskedelmi szétosztása az adókimutatások szerint évi 650 millió font tiszta jövedelmet hoz a kereskedőknek, holott a többi vállalkozók tiszta jövedelme ennek a hatalmas összegnek csak a tört részét teszi ki.

A bányák és vasútak évi tiszta jövedelme	150	millió	font
A pamutipar évi tiszta jövedelme	41	„	„
A vas- és acélipar évi tiszta jövedelme . .	85	„	„
Az angol mezőgazd. évi tiszta jövedelme	130	„	„

Ezekből a számadatokból az következik, hogy a fogyasztási cikkek kereskedelme drágán és nagy haszonnal dolgozik Angliában és a helyesen megszervezett fogyasztási szövetkezetek lesznek hivatottak arra, hogy ezen a hátrányos állapoton változtassanak.

A magyar árelemző bizottság, amelyiknek éveken át alelnöke voltam, szintén igazolta vizsgálatai során, hogy hazánkban a fogyasztási cikkek utolsó árában, amelyiket tehát a fogyasztó fizet, az előállítási költség gyakran csak 10—20 %-a a végső árnak, és a többi költséget a szétosztás okozza. A burgonya esetében többször megállapítást nyert, hogy mikor a háziasszony 10 fillért fizet 1 kilogramm burgonyáért, akkor abból a termelő csak 2 fillért kap, a többit elviszik a fuvarosok, az átrakások, az anyagromlás és a bekapcsolt ügynökök, továbbá a nagy- és kiskereskedők.

A budapesti Kereskedelmi és Iparkamara adott ki egy könyvet a magyar kiskereskedelem összes árucikkeiről, amelynek részletkérdéseivel nem foglalkozunk itten, csupán azt az elvet hangsúlyozom ki, hogy a tervszerűség és rendszeresség egymagában olcsóbbá teheti a fogyasztási cikkek árát, egyrészt azért, ha a kereskedelmet tervszerűen megszervezzük, másrészt, ha a fogyasztási szövetkezeteket szigorú és igazságos elvek betartásával építjük fel.

Fejtegetéseim végére hagytam a kartelok tervgazdasági jelentőségét, mert ugyanis amíg a kartelok magánjogi alapon jönnek létre, addig még nem tartoznak az állami beavatkozás fejezetébe, azonban előkészítik az útját az állami és közigazgatási beavatkozásnak. H. Lewy írja,¹⁶ hogy a nagyüzemek akkor is kényszerülnek dolgozni, amikor a piac felvevő képessége csökken, tehát kényszerülnek szabályozó apparátusról gondoskodni. *Macmillan* idézi ebből a könyvből, hogy *mikor a gyáros és a kereskedő a versenyző vállalatokkal kartelszerződéseket köt, akkor tulajdonképpen előkészíti már a talajt az állami beavatkozás és végső fokon az állami közigazgatás számára.*

A magyar törvények is elismerik a kartelok jótékony hatását. *Dobrovits* Károly előbb idézett könyve azt mondja, ha a felügyeletet hatályosan keresztülvisszük, akkor a kartelok jó közigazdasági effektust fejtenek ki.

¹⁶ H. Lewy, *Monopolies, Cartels and Trust in British Industry*, 1937.

Az angol és a magyar adatok parallel felállítása mellett kitűnik, hogy az összes kultúrállamok közgazdasági élete ugyanabban a fejlődési folyamatban épül fel, mint a mi közgazdasági életünk. Jelen tanulmányom azért hivatkozik a főképen angol példákra, mert ezek igazolják legfeltűnőbben, hogy nem német példa után megyünk, mikor elhagyjuk a liberális gazdasági rendszert. Ne utánozzunk senkit, mert végre is nem arról van szó, hogy valakit utánozni kell, hanem nagy előny származhatik abból, hogyha az összes kultur országok közgazdasági intézkedéseit elvileg tanulmányozzuk és saját intézkedéseinkkel összehasonlítjuk.

Az elmondottak alapján kétségtelen, hogy a XIX. század elején felállított szabadsági principiumokat a mai gazdasági élet óriási méretei nem bírják el és a nagyvállalatokat a szabad piac mechanizmusa nem képes többé kiszolgálni a nagy túltermelés miatt. Ebből kifolyólag a közgazdasági fejlődés érdekében most már mintegy alapelvekképpen mondhatjuk ki azt, hogy az állam hatalom nem maradhat a háttérben, amint azt az 1813. évi angol törvény előírta, hanem ellenkezőleg a kormányoknak mindent el kell követniök, hogy a nagy vállalatok nemcsak kartelszerűleg, hanem közüzemszerűleg dolgozzanak együtt a nép érdekében. Ebben az esetben olyan magas nivóra lehet emelni a népek életszintjét, amilyenről a régi közgazdasági írók még csak álmodni sem mertek.

Mint hogy a fejlődés iránya ilyen módon feltétlenül az apró és nagyüzemek koncentrációjához vezet, ami végeredményben azt jelenti, hogy a kisvállalatok feloldódnak a nagy kartelszervezetekben, számolnunk kell azzal, hogy az önálló kis egyszemélyes vállalatok száma állandóan csökken. Ez a tény felveti azt a kérdést, hogy a fejlődésnek ez az erősen koncentráció felé törő irányzata helyes-e és megfelel-e a modern ember igényeinek. A volt angol miniszterelnök *Mac Donald*, *The Socialism* című könyvében azt mondja, hogy minden korszakban azok az intézmények fejlődtek ki legjobban, amelyek az emberek általános jólétét emelték, és az embereknek biztos megélhetést szereztek. Amikor még a nomád életet élő ember számára a feudalizmus magasabb élet standardot jelentett, akkor az a nomád család, amelyik bekapcsolódhatott egy kőház mellett a tanyai életbe, boldog volt, hogy jobbágyi állást kapott és ebben a régi világban a várszerű kastély volt a jólét és haladás centruma. Ugyanez a jólétért való küzdelem hajtja és üzi ma is az embereket, a kapitalisztikus nagyvállalatok kötelékébe, mert a nagy részvénytársaságok és közüzemek alkalmazottai nem önálló emberek ugyan, de szerencsések és boldogok, mert nincsenek kitéve az élet vad hajszájának, fix fizetésük van és öreg korukban nyugdíj ellátást élveznek.

*Mac Donald*nak ez a megfigyelése érvényes az egész kulturvilágra.¹⁷ Az a parasztgyerek falun, aki reggeltől estig kapál és istálló munkát végez, azonnal forradalmasítva lesz, amint például egy ünnepen meglátja egy villamosvasuti vállalat uniformisában faluja egyik legényét, aki hazajött szabadságra. Ennek a nehéz munkát

¹⁷ *Erekly Károly*, *Az emberi együttélés feltételei*. Budapest, Franklin 1933.

végző parasztfiúnak minden vágya oda koncentrálódik, hogy ő is vasuti alkalmazott, vagy valami hasonló legyen és elindul a főváros felé, hogy valamelyik nagyvállalatnál fix alkalmazást kapjon.

Vagy képzeljük el annak az önálló kis falusi iparosnak a végzettségét a nyugdíjas fizetéses állásért, aki felett állandóan ott lebeg a csendő, a finác és a végrehajtó szelleme és amellet, hogy családjával együtt nyomorog, idegrendszerének soha sincs egy nyugodt perce, mert hol kamatot, hol adót, hol számlát kell fizetnie és amellet az üzlet is gyengén megy. Senkinek sem szabad csodálkoznia, ha ez az ember eldobja u. n. önállóságát és elmegy gyári munkásnak, bankszolgának, állami vagy városi altisztnek. A nyugodt jólét utáni vágy hajtja be a kisemberek százezreit a kapitalisztikus nagy vállalatokba és nem csoda, ha Londonban éppen úgy, mint Budapesten a képviselőket állandóan fix fizetéses állásért ostromolják hű választóik.

De menjünk egy lépéssel tovább. Nemcsak a kisember törtet a kapitalisztikus nagy vállalatok felé, a jó és biztos állásokért, hanem az u. n. nagyurak is. Az ezerholdas földbirtokos, akinek gondjai vannak, akinek fő a feje az adó- és kamatfizetés miatt, vajjon nem szívesen cserélné-e fel egy részvénytársasági bankigazgatóval, vagy egy bányatársaság managerjével a pozícióját? Angliában a XIX. században megtörtént az az érdekes dolog, hogy a földbirtokosok elmentek bankárnak, bányásznak, vasutigazgatónak, nagyiparosnak és olyan anyagi függetlenségre tettek szert, hogy a gazdaságukból parkokat készítettek. Ugyanígy helyezkednek el nálunk ma a mágnás földbirtokosok, mint bankelnökök, mint részvénytársasági igazgatósági tagok, sőt újabban mint ügyvezető igazgatók és hivatalnokok is a kapitalisztikus vállalatokban.

Az emberek zöme nem szereti a gazdasági önállósággal járó harcot. Az emberek 95 %-a békésen, nyugodtan akar élni és ne csodálkozzunk, ha az embereknek ez a nagy százaléka szívesen megy alkalmazásba, szívesebben, mint önálló pályára. Nem arról van szó, hogy ez helyes-e, hanem az a lényeg, hogy így van, és ma mikor benne élünk a tervgazdaság kellős közepében és minden bank és ipari vállalkozás kartelorganizációban keres menedéket a konkurrencia ellen, akkor nem lehet kívánni azt, hogy az apró vállalkozók, akiknek az egyéni érvényesülése semmit sem lendít a világ sorsán, halálra hajszolják egymást szabadversenyben.

A kulturnemzetek fejlődése azt mutatja, hogy a nagybankok, a nagy gépgyárak, és a nagy vállalatok korszakát éljük, és hogy az a helyes közgazdasági politika, ha ezeket a nagyvállalatokat kartelokba még tovább koncentráljuk. Mint az előbbieket igazolják, az emberek zöme a nagy vállalatok alkalmazottja szeretne lenni, tehát úgy közgazdasági, mint társadalmi oka megvan annak, hogy hazánk közgazdaságát mi is abba az irányba tereljük, amelyben a XX. században már a világ összes kultur államai haladnak és amelyet az állami közigazgatás további kiépítése is parancsolólag előír.

SZABADKA-VÁROSMEGYE.

Szabadka az 1910-es népszámlálás idején még az ország harmadik, területe szerint legelső városa volt. Lakói közül akkor magát magyarnak 55.587, bunyevácnak 33.390, szerbnek 3514, németnek 1913 egyén vallotta. Bácskában a magyarság törvényhatósági arányszáma csak Baján volt jobb. Baja 79.9 %-os magyar többségével szemben Szabadkán 58.8 %-os állt. Ennek a számnak az értékeléséhez tudnunk kell, hogy a magyarság a megyében a lakosságnak csak 42.3, Újvidéken 39.7, Zomborban 33 %-át tette ki.

A délszláv adatok ezektől erősen eltérők. Az 1931. évi népszámlálás szerint Szabadkán csak 41.401, Újvidéken 17.354, Zomborban pedig csak 5.852 magyar élt.

Az eltérések részben a két népszámlálás különböző adatfelvételéből adódnak. A magyar statisztika nem a leszármazást kereste, hanem azt kérdezte, ki minek vallja magát, melyik nyelven beszél a legszívesebben? Az eltérés nagyságát Szabadkán az is magyarázza, hogy a város határából erős magyar többségű rész a trianoni határon innen maradt, s ez a Délszláviába esett rész magyarságából érezhetően hiányzott.

A változás előidézésében persze komoly szerep jutott az elmúlt időnek is. Az idegen uralom, főleg a hatásos telepítési, iskola- és gazdasági politika, nyilvánvaló nyomokat hagytak.

A kedvezőtlen eredményeket hatalmi intézkedésekkel csak részben lehet máról-holnapra megváltoztatni (magyar közalkalmazottak visszahelyezésével, a csángók betelepítésével stb.). Hogy a visszaállítás a lelkek mélyén, lehető széles körben éreztesse kedvező hatását s e révén benső erőgyarapodást is jelentsen, ahhoz nekünk is időre, hatásukat csak az időben kifejtő intézkedésekre van szükségünk. Nem különben olyan szervezeti változtatásokra, amelyek nagyban elősegítenék, hogy Szabadkán a régi magyar alkotó, előrevivő erő újból lendületbe jöjjön s gyakorolhassa azt a vonzó hatást, amelyet a város multja oly szép példával igazolt. A délszlávok — helyes érzékkel — megszüntették a Zomborban volt régi vármegyét, s helyébe Újvidék székhellyel a szerb területre is mélyen benyúlt nagy Duna-bánságot helyezték. Nekünk is meg kell vizsgálnunk: nem kínálkoznak-e olyan szervezeti változtatások, amelyek a határra kerültek, s Belgrád részéről ez okból is nagyon elhanyagolt város életterejét egészen visszaállítanák, annak zavartalan érvényesülését lehetővé tennék, s ezzel biztosítanák, hogy Szabadka *eredményeivel* foglalhasson méltó helyet a magyar városok sorában.

I. A kormány jól látja a közigazgatási határok rendezetlenségét, s az abból származó nagy hátrányokat. Újabban nagyon ráterelődött a figyelme a *tanyavilág* megoldatlan kérdéseire is. Komoly szándéka ezeken gyökeresen segíteni. Ennek ellenére lé-

pései alig jutottak a kezdeten. A tanyakérdésről írt s a belügy-miniszter előszavával fémjelzett tanulmányok¹ nem hagynak kétséget a felől, hogy a kormányzat merre keresi a megoldást? Az önálló községgé-alakítást vallja a helyes megoldásnak, s csak ott, ahol ez az út nem járható, elégszik meg a tanyai központok létesítésével. A kormányzat a legtöbb esetben kénytelen-kelletlen tudomásul veszi, hogy a községgé-alakításnak komoly lélektani, s e révén politikai nehézségei szoktak támadni. — viszont a tanyai központokról tudja, hogy azok csak félmegoldások, s ehhez képest elég drágák is.

Eddig ritkán sikerült a visszás helyzeteket símán, bonyodalmak nélkül megoldani. Nem egyszer már a tanyai központok felállítása körül is olyan nehézségek jelentkeztek, hogy a nyugalom érdekében a kormány a legegészségesebbnek látszó gondolatokkal is félreállt. Keserűen tapasztalta, hogy többször épp abban az érdekeltségben keletkezett a leghevesebb ellenállás, amelynek érdekeit elsősorban kívánta szolgálni.

A tanyavilágnak heves ellenzését eddig maradisággal, a megszokotthoz való görcsös ragaszkodással magyarázták. Ezzel aztán napirendre is tértek felette. Megítélésem szerint ez a magyarázat felszínes. Nagy hiba vele megelégedni. Szükségkép kell lenni más, mélyebben fekvő magyarázatnak is.

Mivel ilyet eddig nem kerestek, nem is találhattak rá. Mert nem találták, nem is számolhattak vele és nem jöhettek rá olyan megoldásra, amely az ellenkezés gyökerét elvágva, az egészséges javaslatok keresztülviteléhez a helyi érdekeltségek megértő magatartását biztosíthatná.

Igaz: a mi népünk maradi. De minden nép az. Csak a fokozatokban lehet eltérés. Azt azonban, hogy a kézenfekvően jobb, kényelmesebb, s e mellett a neki nem drágább újítást sem fogadja szívesen, azt nem lehet pusztá maradisággal magyarázni.

Egy községnek távol esett a főszolgabírája, télvíz idején a járási székhelyet meg se közelíthette. Az irdatlan nehézségek ellenére még se kérte a közvetlen szomszédságában székelő főszolgabíróshoz való átcsatolást, s nem vette örömmel, amikor az átcsatolás e nélkül is megtörtént. Még előbb beszéltem a község fiatal, igen értelmes bírájával: hogyan tűrhetik a tarthatatlan állapotot? Meggyőződéssel felelte: jól van ez így kérem, a főbíró úr így évente csak kétszer jön ki hozzánk. Akkor, amikor a szalonka húz! — Nem kellett sokáig fűznöm a beszédet, hogy megérthessem: a község az ő főszolgabírájában csak a parancsoló főnököt ismerte, de nem a velük érző, az őket támogató, gondjukat viselő közigazgatás megtestesítőjét. Ezért nem nehezményezte, hanem még inkább örült is annak, hogy messze esett tőle. Nyilvánvaló, hogy ott a kormányhatóság feladata kettős lett volna: nemcsak a közigazgatás helyesebb beosztását kellett volna

¹ „A tanyai közigazgatás rendezése.“ A Korszerű Közigazgatás Útjának 3. kötete, 1937.

elrendelnie, de — tán még előbb és inkább — kellett volna gondoskodni arról, hogy a közönség a közigazgatásban a segítő készséget is megérezze és értékelhesse. És mert a község a kormányintézkedésnek csak az egyik, a szervezési részét látta, nem tudott érte lelkesülni.

Nagyon érdekes, hogy a békekötéskor Magyarországon maradt szabadkai puszta-részekből alakult községek önálló életüket már jó 2 évtizede élék s mégis a felszabadulás után rögtön jelentkezett a visszacsatolás utáni vágy! Ha útat engednek neki, a határzár megszűntével ez a vágyakozás alighanem erősödni fog. Pedig ezekben a községekben megtört már a hagyomány, felnőtt egy fiatal nemzedék, amelyik mit sem tud a régi érzelmi kapcsolatokról, ennek ellenére máris hallani a visszatérés feltörő vágyáról.

Az önállósítások komoly ellenzésének, s ha az mégis megtörtént, a régi helyzet után nem szűnő váagnak tehát mély gyökérének kell lenni, s ezt én gazdaságinak látom. Legtöbbször nem méltányolják eléggé, hogy a központ és annak környéke nagyon erős gazdasági egység s az önállósítási, vagy tanyarendező javaslatok ezt az értékes kapcsolatot gyakran károsan lazítják. Viszont a közönség elsősorban a gazdasági érdekeket értékeli s nem szívesen engedi azokat megbolygatni hozzá nem símuló közigazgatási elrendezésekkel.

Pedig azt, hogy a közigazgatási határoknak a gazdasági körzetekhez szorosan kell igazodni, s azok változását kell követni, maga a tudomány is hirdeti. Főleg a földrajztudósok régóta hangoztatják.² Csak a közigazgatás rendezői nem vesznek róla kellő tudomást s annak jelentőségét nem mindig értékelik kellően.

Kiderül, hogy a közönség „maradinak” bélyegzett ellenkezése — bár legtöbbször csak ösztönös, — voltaképp tudományos megalapozottságú is és ha a közigazgatási határrendezők a gyakorlati élet igényeit mellőzik, ők járnak el tudománytalanul.

II. Szabadka 1910-ben 169.191 kat. holdnyi határával a Hortobágyot magába ölelő Debrecen is megelőzte. Amíg Csantayér (14519 kat. h.) és Bajmok (18017 kat. h.) községeket nem telepítette s hozzá tartozott még Tinójárásnak, Kisszállásnak, Átokházának és Horgosnak egy-egy része, nagyobb volt Esztergomnál is, az ország legkisebb vármegyéjénél.

Ez a nagy határ 1910-ben 2 részre tagozódott. Az I—VIII. kör és Sándor külváros képezték a belterületet; Palics-fürdő, a 11 puszta, a „Szöllők” (5) és az „Ugarok” (2) pedig a külterületet. A belterületen akkor 47.662, a külterületen pedig 46.948, összesen 94.610 ember élt. Tehát több, mint egész Esztergom, vagy Ugocsa vármegyében.

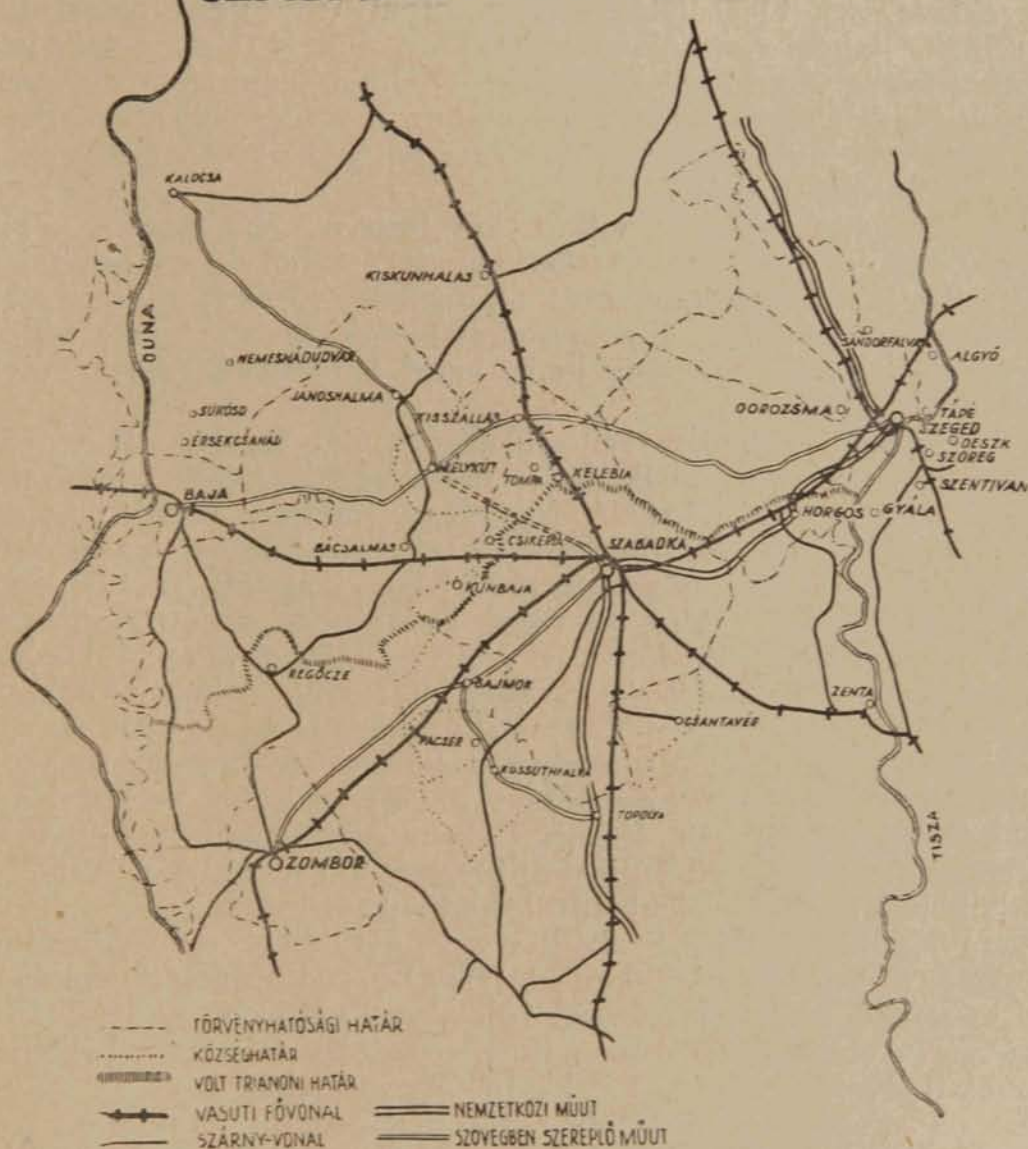
Pusztái közül 8-nak területe felül volt a 10.000 kat. holdon, közülük Verusicsé 21.268, Tompáé 34.658 kat. holdat számlált. 6 pusztájának lakossága meghaladta a 4.000 lelket. Legnagyobb

² *Prinz Gyula*: A földrajz az államigazgatás szolgálatában. Földrajzi Közlemények 1953: 4—6. sz.

pusztája, népességre is — a 93 %-ban magyar — Tompa volt: 6.592 lakóval. De legkisebb pusztájának, Radonovácnak is mind területe (2.024 kat. hold), mind lakossága (1.224 lélek) meghaladja sok dunántúli, vagy hegyvidéki nagyközség hasonló adatát.³

Trianon Szabadkával 893 km²-t (91.7 %) és 86.707 (91.6 %) lelket szakított le a magyar anyatestről. Magyaroknak maradt

SZABADKA KÖRNYÉKÉNEK TÉRKÉPE

északi határán alakultak a hasonló nevű pusztákból, helyesebben puszta-részekből: Tompa, Csikéria és Kelebia nagyközségek a legutóbbi népszámlálás (1941) adatai szerint 29.925 kat. holdon összesen 11.902 lakóval.

³ Magyarországon az 1950-as népszámlálás 748 községet talált 500 lakoson alul, 1050-et 100 hektár = 1757 kat. h.-on alul. (Alsó László: A községszervezés alapelvei. A Közigazgatástudományi Intézet 19. sz. kiadványa. 1935.)

A megszállást átélt részen az utolsó délszláv népszámlálás 100.071 lelket számlált. (1931). Ebből az általuk megnagyobbított belterületen, — azaz a Szőlőkből kihalított X.—XII. kerületekkel együtt — 50.660; a megmaradt külterületen pedig 49.411 lélek élt. Könnyen kimutatható, hogy a szerb megszállás alatt Szabadka belterülete alig fejlődött. Ha a 9 körzetből állt régi belterületen 1910-ben talált 47.662 lakóhoz hozzáadjuk a Szegedi szőlőknek akkori 1.655 lakóját s a Majsai szőlőkből még $\frac{2}{3}$ -ot, — lekerekítve csak 1.000 lelket, — a mostani belterületre már 1910-ben 50.217 lakost kapunk, a délszlávok által 1931-ben számlált 50.660 lélekkel szemben. Figyelmet érdemlő, hogy a mutatkozó nagyon kicsi lélekszám-gyarapodás is az északi, a jobban magyarok által lakott szegényebb körökben jelentkezik, jelezve a magyarság elproletárosodását.

A magyarságnak Szabadkán két irányú népmozgalma állapítható meg: az ipari munkásság kényszerűségéből délre, leginkább Belgrádba; a földnélkül maradt mezőgazdasági elem pedig a városi mag felé húzódott. Bizonyosságául annak, hogy a város fejlődése a délszláv időben megakadt, azzal hatóságaik édes-keveset törődtek.

A szerbek Szabadka külterületét tovább tagolva, 25 részre osztották. A lélekszámemelkedés — erőteljes telepítéseik következményeként — itt jelentkezett. Nagyfény pusztán 1910-ben még csak 2.086 lélek élt, 1931-ben már 2.705. Tavankúton az utolsó magyar népszámlálás még csak 4166 lelket számlált, az 1931. évi délszláv összeírás az Alsó- és Felső Tavankútra osztott területen már 6.278-at. Palics-fürdőnek a magyar időben állandó lakója még csak 809 volt, a délszlávok alatt már 1701. Zobnatica lakossága 20 év alatt 1297-ről 2287-re növekedett, stb. Hogy ez az igen jelentős szaporodás jórésben a hatásos nemzeti irányú telepítési politikának az eredménye, az kitetszik abból, hogy az 1910-ben talált 3379 gör. keletivel szemben Szabadkán 1931-ben már 9993 gör. keleti vallású iratott össze és 235 muzulmán is találtatott, holott azoknak előbb hírük-hamvuk sem volt.

A világháború előtti Szabadka egész területén — megközelítő számítás szerint — ma kerekén 122.000 ember él. Ennek alighanem csak az összetételében lesz majd érdemleges változás, — az elvándorlások és visszatérések nyomán s a délszláv telepések helyébe csángók helyezése révén. Lélekszám szerint tehát a régi Szabadka az ország legnépesebb városainak sorába, Budapest és Szeged után, közvetlenül Debrecen (125.969) mögött, a negyedik helyre lépne. (Kolozsvár lakóinak száma 110.418.) Népeisége nagyobb lenne az önálló megyei életet élt volt Csonka-Bácskánál, (1941-ben 111.853) akkor is, ha a Szabadkából kiszakadt községeket nem vonjuk le annak lélekszámából.

A Délvidéken fölszabadult területek közigazgatási elrendezését a kormány az 5440/1941. M. E. számú rendelettel hajtotta végre. Ebből a rendeletből bennünket ezúttal csak az a tény ér-

dekel, hogy Tompa, Csikéria és Kelébia községeket nem csatolta a városhoz vissza. Szabadkán feladta azt az eddig lehetőségig betartott elvet, hogy a törvényhatóságok határai a régi állapot szerint állíttassanak vissza.

A magyar irredentizmus az eredeti törvényhatósági határokat áldozatok árán is tiszteletben tartotta. Így maradt önálló vármegye a csúnyán megcsonkult, 632.560 lélekről 90.743 lélekre lezsugorított Bácska. Csak ott csinált szervezeti változtatást, ahol az elkerülhetetlen volt, de kihangsúlyozta, hogy ezek a változások csak ideiglenesek. Így alakultak meg az „egyelőre egyesített” vármegyék, például: „Arad—Csanád—Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye.” S ahol letörtek már a trianoni bilincsek, lehetőleg mindent visszaállított. Pl. Komáromnak nálunk maradt duna-jobbparti részét kiemelte Komárom és Esztergom egyelőre egyesített vármegyéből és visszaadta a törvényhatósági jogát visszanyert Komáromnak. Horgos községet visszaadta Csongrád vármegyének. Ezzel szemben Tompa, Kelébia és Csikéria községeket nem emelte ki Bács-Bodrog vármegyéből s nem csatolta vissza a törvényhatósági jogállását visszanyert Szabadkához. Bajos ezt mással magyarázni, mint azzal, hogy időközben az irredenta elv erejéből vesztett, legalább is itt erősebbnek bizonyult az a kormányzati törekvés, amely a puszták, tanyák önállósítását célozza s a már kivívott önállósításokat fenntartani kívánja.

Abból azonban, hogy az irredenta gondolat ez esetben nem tudott érvényesülni, közigazgatási szempontból is igen visszás helyzetek adódnak. Szabadkáról nézve pl. azzal, hogy a visszatért város ingatlanainak jelentős része, erdőinek zöme más törvényhatóságban marad. Szabadka ingatlanain idegen törvényhatóság fog igazgatni, más fogja birtokpolitikájának helyhatósági részét intézni. Pedig a régi mód, amikor a földesúr-város kezében volt a közigazgatási intézkedés lehetősége, közvetlenebb és olcsóbb is volt, ami nem lebecsülendő abban a korban, amely fennen hirdeti a közigazgatás eredményességének elvét, a legkisebb erő felhasználással a legnagyobb eredmény elérésére való törekvés szükségességét.

Egyik tanulmányomban már érintettem, hogy az a mód, ahogyan Szabadka gondozta külterületét, az az elv, amely eljárásai-ban irányította, még ma is például volna állítható.⁴ Most hozzá teszem, hogy ingatlanainak kezelése egészséges, önálló gazdasági egyedek képzésével megelőzte korát. Első volt a magyar városok sorában a 25 éves bérletek rendszeresítésével, önálló kisbirtokok tervszerű alakításával. Nincs okunk feltételezni, hogy az a város, amelyben a józan gazda-elem ma is hangadó, megváltoztatná az elődök jól bevált földbirtok-politikáját, amelynek egyik leg-szebb eredményére Bíró Károly, a város akkori polgármestere joggal hivatkozott: Szabadkáról az amerikai láz tetőzése idejében

⁴ „Hozzászólás a tanyai közigazgatás rendezéséhez.” Közigazgatástudomány 1940: 3. szám.

sem volt kivándorlás!⁵ Ez a város érdemet is szerzett hát ahhoz, hogy törvényhatósági illetékessége hiánytalanul visszaállíttassék.

De visszas az új helyzet az önállóságukban meghagyott községek szempontjából is. Bár a trianoni gát ledőlt, szolgabíróóságuk, kir. adóhivataluk marad az a Bácsalmás, amely gazdasági életével a jövőben maga is Szabadkához fog kapcsolódni. Kelébiáról Bácsalmás légvonalban 25 km, viszont a város szíve alig 11 km! Ezek a községek ezután minden heti piacra be fognak járni Szabadkára, sőt Kelébia az ő gyümölcsével valószínűleg a napi piacot is rendszeresen fel fogja keresni.

Ha ezeknek a községeknek a szolgabíróósága Bácsalmás, akkor járásbíróósága is az. Ez esetben törvényszékük maradna Baján, holott a közeli Szabadkán lehetne járásbíróóságuk is, törvényszékük is.

Ha Csikéria község önálló marad, miért nem önállósíttatik most az egész Csikéria-pusztá? Miért nem csatoltatik hozzá a délszlávoktól most visszakerült pusztarész, amely az önállónak maradó központot ezután akadály nélkül elérhetné?

Ha helyes az, hogy Tompa önállónak maradjon, ugyan ezen az alapon miért ne önállósulhatna most majd Ludas, Tavankút, Nagyfény s a többi pusztá is, amikor ezek területük, lélekszámuk, tömörülésük révén az önállósulásra szintén megérették?

És ha a trianoni hatásra önállósult puszták mind kaphattak a város törzsvagyonából, akkor ugyanazon a címen és ugyanabban a mértékben miért ne kaphatnának az önállósulásra igényt tartó összes praediumok (puszták)? Persze más-más kérdés, hogyha az eddigi mérték alapján gavallérosan fogunk ajándékozni, mi marad a városi magnak, ahol a lakosságnak mégis csak a nagyobb része súlyosabb feladatokkal terhelt él? stb. Hát igen, a kérdések egész tömege úgy tolul elénkbe, mintha egy rést kapott Pandora-szelencéből törne elő.

Persze, ha a kormány akként intézkedett volna, hogy mindent visszaállít a háború előtti állapotba, korszerűsítő intézkedések nélkül, ez se lett volna osztatlan megelégedéssel keresztülvihető. Nemcsak Tompán, ahol a világháború előtt is volt már, de Csikérián és Kelébián is megfelelő közigazgatási kirendeltségnek kellene visszamaradni. A netán fölössé váló közigazgatási erők akár a városnál, akár a régi nagyságát hirtelen visszanyert vármegyénél most könnyen nyerhettek volna, közérdekből is kifogástalan elhelyezkedést. Ám, ha kellett is volna igazító intézkedések, az alaprendelkezés olyan elv alapján lett volna megtéve, amely mély gyökérrel bír a közönségben s ezért azt általában megértéssel, sőt helyesléssel fogadta volna.

A kormányzat azonban, bizonynyal a háború okozta rendkívüli helyzet és ebből folyó nagy elfoglaltsága miatt, nem volt képes a kérdésbe elmélyülni s ezért csak a legszükségesebbnek

⁵ A Statisztikai Hivatal adatai szerint 1899—1915-ban a kivándorlás országosan 4.6, Bács megyében 4.8, Újvidéken 4.0, Zomborban 1.8, Szabadkán 0.1 %!

tartott intézkedéseket tette meg. Nagy oka van Szabadkának jó előre felkészülni, hogy a törvényhozás elé kerülő javaslat a helyi szempontokat már helyesen mérlegretéve állíttassék majd össze.

A jelen ideiglenes állapot károsabb, mintsem gondolnók. Nemcsak a közigazgatás vezetőit zavarja, nemcsak a helyes városi program kialakítását késlelteti, a tervszerű városvezetést gátolja, de még a magángazdálkodást is veszélyezi. A nyugodt gazdasági élet megállapodott közigazgatási kereteket igényel. Volt, aki tartogatta kelébiai szőlőjét, vagy csikériai földjét abban a reményben, hogy így megint szabadkai polgárrá válhatik. Most keserűen arra ébred, hogy a változás e részben egyelőre csak az, hogy önkormányzati főhatósága ezután még messzebb lesz: Bajáról Zomborba költözik. A városi ember régebben zavartalanul vett földet a város bármely pusztáján, a tanyai lakos nyugodtan a szomszédos praediumból, abban a tudatban, hogy egy föld alatt marad: hatósága itt is, ott is, ugyanaz marad.

Igazában majd társadalmilag fog érződni a legkárosabb hatás. A közigazgatás — ma jobban, mint valamikor — szorosan kapcsolódik a társadalmi élet majd minden ágába. A közigazgatás irányítói rendszerint vezetői a társadalmi életnek is. Aki ismeri a vidéken a szövetkezetek, az egyesületek életét, az tudja, hogy a közigazgatás képviselőinek szerepe azokban a legtöbbször mennyire döntő.

A felszabadult területen nagyon kívánatos lenne nemcsak a közigazgatás, de a társadalmi s a gazdasági életnek az új megszervezése is; fontos lenne, hogy az elszakadt, de gazdaságilag egymáshoz tartozó részek mihamarabb egymásra találjanak. Ez aligha fog megindulhatni és zavartalanul fejlődni azokon a területeken, amelyeken a közigazgatási elrendezés helytelen, a végleges hovatarozás pedig bizonytalan.

Hogy hová vezethet a hosszabb bizonytalanság, arra konkrét példát is tudnék említeni. Egy dunamenti vidéknek nyilvánvalóan helytelen volt a közigazgatási beosztása. A tradíciók alapján törvényhatósága görcsösen ragaszkodott hozzá; de mert érezte, hogy a megtartás már sokáig nem sikerülhet, a terület gondozását teljesen elhanyagolta. Amikor ennek a területnek kívánatos közigazgatási rendezése végül megtörtént, társadalmilag is visszamaradt területet kapott át az új törvényhatóság. A korszerű reformok késlekedésének ezt a szomorú kísérőjét — úgy tudom, — eddig még az irodalom sem értékelte eléggé.

III. Nagy kár, hogy a kormányzat a Bácska felszabadulásával adódó szervezkedési kérdésekkel összefoglalóan eddig nem foglalkozhatott. Különbösen mindjárt kiütközött volna az első, tán legfontosabb kérdés: a megyei határoknak és a székhelynek megfelelőbb megállapítása.

Hazánknak a Délvidék felszabadulása előtt 41 (+3) vármegyéje volt, átlagban 257.000 lakossal és 4.565 km² (772.445 kat. hold) területtel, átlag 5.64 járással. Nyilvánvaló ebből, hogy a

kormányzat az e körül mozgó egységeket találja helyesnek, a feladatok szemszögéből legcélrányosabbnak. A közigazgatástudomány álláspontjának is ez látszik megfelelni. Az eredményesség szempontja az egy főnek alá tartozó alosztályok számát nem engedi tetszés szerint fokozni.⁶

Ebből az átlagból Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegye 2.053.405 kat. hold területével, = 11.816 km², 1.535.761 lakosával, 17 járásával és 13 megyei városával élesen kiütöközik. Ezt az állapotot nem helyeselheti a kormány, amely a kisebb vármegyei egységek mellett foglalt állást, például amikor a Felvidéken és Erdélyben az átlag alatt is több vármegyét visszaállított.

Most, hogy Bácska visszatért, a helyzet az átlagot megint jóval meghaladó vármegyével súlyosbodott. Bácskát lakossága: 632.560, területe: 8.907 km², járásainak száma: 13 (+2 megyei város) már a világháború előtt kiemelték az átlagból. Ha az alispán ennyi járást jól el tud igazgatni, akkor az átlagosan kereken 6 járással bíró vármegyékben erőpazarlás folyik; viszont ha az eredményesség követelményének ez utóbbi szám felel meg, akkor ezt az átlagot jóval meghaladó vármegyékben a központi igazgatásnál szükségképp kell jelentkezni olyan hiányoknak, amely felett a kormányzat nem hunyhat szemet. Ha jól, eredményesen igazgatni csak a kisebb vármegyét lehet, ez a tétel súlyosan igazolódhatik most majd Bácskában, ahol a feladatok súlya és száma is messze felette lesz az átlagnak!

Szinte magától kínálkozott az alkalom, hogy a bajok súlyosságát legalább enyhítsük. Különösebb nehézség nélkül lehetett volna a 2 túlságosan nagy vármegyéből 3 még elfogadható nagyságút csinálni. Mindenki csak jól járt volna vele. Pest vármegye a réven, hogy így kevesebbet kellene leadni területéből. Felső-Bácska azzal, hogy erős magyar vidékkel gazdagodnék. Szabadka azzal, hogy elismertetnék és felhasználtatnék a Duna-Tisza közén elfoglalt központi helyzete és előnyös megközelíthetősége — (hét vasúti vonal!), stb.

A vármegyei székhelyek kérdésében sok szempont különböző súllyal jut szerephez. Mégis alighanem a legfontosabb közöttük a nemzeti szempont. Ebből vizsgálva a kérdést, rá kell mutatni arra, hogy egyedül a hivatalnokvilág — a maga jobbára zárt életével — nehezen magyarosít. Sokkalta jobb az eredmény ott, ahol ennek szolgálatába népi elem is állítható. Ezért különös figyelemre méltók az idevágó 1931 évi délszláv adatok. A délszláv város-szövetség közlése szerint: Szabadkán 41.400, Ujvidéken 17.354, Zombornban 5.852 volt azok száma, kiket ők is elismertek magyarnak. Százalékban kifejezve Szabadkának 41.38, Ujvidéknek 29.5, Zombornak pedig 15.3 %-a volt szerintük magyar. Szabadka magyarsága tehát számban is, arányban is, lényegesen nagyobb, mint a visszatért másik 2 thj. városban. Ezek a számok persze hamarosan

⁶ *Magyary Zoltán*: „Hány közvetlen alárendeltje lehet egy főnöknek?” *Közigazgatástudomány* 1940. évfolyam 2. szám.

és lényegesen mindenütt megjavulnak. De javulásra is a legjobban Szabadkán lehet számítani, mert nagy területen, erős színmagyar vidékkel érintkezik, mert visszavágyó községei túlnyomóan magyarok által lakottak, s mert külterületének színezetét a távozó dobrovoljácok helyébe telepített csángók is javítják. Az első két ok a természetes magyarázója annak is, hogy Szabadka magyarosodása már háború előtt is a legerősebb ütemű volt a bácskai testvérvárosok sorában.

Ezeknek ismeretében nehéz megérteni, hogy Szabadka a megyehatárok rendezésénél s a megyeszékhely kijelölésénél komolyan még csak szóba sem jött. Viszont az alább következők igazában csak akkor jelentősek, ha Szabadka ezzel a mellőzéssel a jövőben is kénytelen lenne számolni.

IV. Nagyon érdekes, hogy amíg minden város, maga a főváros is, — mint vidékének gazdasági központja, — egyuttal járási székhely, hozzá Komárom város egyszerre két járásnak is székhelye, — addig sem Szeged, sem Szabadka, sem Hódmezővásárhely, sem Kecskemét nem azok. Mutatja, hogy a vármegyék ezeket a városokat már a multban is mennyire számításán kívül hagyták s hogy ezek a városok mennyire rátartiak voltak: a mellőzésükkel mitsem törődtek. Nem a nagy határ miatt lettek mellőzve, hiszen akkor járási székhely Debrecen sem lehetne, hanem egyszerűen abból a vármegyei álláspontból, amely — ha tehetné — mellőzte az önállósult városokat. Ebből persze ezekre a városokra, de a vidékükre is csak kár háramlott. Hogy más példát ne említsek, az mégis csak nevetni való, hogy a Szeged körül elterülő falvak: Tápé, Algyő, Sándorfalva, Kiskundorozsmán találják a főszolgabíró, a hova pedig csak a közelebbfekvő egyetemi város: Szegeden keresztül tudnak jutni. Deszk, Gyála, Ószentiván, Szöreg Szegedhez vannak közel, járási székhelyük mégis az igénytelen és távoli Kiszombor. És mi még azt állítjuk, hogy a magyar türelmetlen, nehezen kezelhető nép. Nyugat-Európában a legnyugodtabb vérmérsékletű nép is már rég keresztül vitte volna a helyes rendezést.

Megítélésem szerint abban, hogy az új magyar élet szülővárosának, Szegednek fejlődése ma lassúbb, mint Debrecené, az ilyen közigazgatási elrendezésnek s az azt dacból semmibe se vevő városi büszkeségnek egyaránt része van. A kormányzatnak nem volna szabad elnézni az ilyeneket akkor sem, ha azokat sehonnan sem panaszolják. És pedig azért nem, mert az ország igazi érdeke az, hogy minden vidék az optimumot szolgáltatthassa, a legkisebb erő kifejtésével a legnagyobb eredmény elérésére legyen képessé téve. Ez pedig sehol sincs biztosítva, ahol a közigazgatási határok nem simulnak a gazdasági körzetekhez.

Nincs biztosítva ott sem, ahol ez a hozzásimulás csak a külső szerint van meg. Olyaténképen, hogy a járás nagysága és határa a gazdasági körzet szerint van ugyan megállapítva és a székhely annak központjában van, de a gazdasági egység együttes igaz-

gatása és irányítása hiányzik. Néha ott sincsen meg, ahol a thj. város egyben megyeszékhely is, mint Győr, Miskolc, stb.

Aki közelebbről és mélyebben szeret belenézni a dolgokba, több helyütt fogja tapasztalni azt, hogy ezekben a városokban a hatóságok csak egy helyütt vannak, de nincs egy vonalban a működésük. Az együttműködésre hivatott helyhatóságokat mélyenható érzés- és felfogásbeli különbségek választják el úgy, hogy azok belső együttműködése külső ráhatással eredményesen nem is biztosítható. Maga a polgárság legtöbbször a városival rokon-szenvez, mert abban látja inkább a népi gondolat kifejezőjét. Amikor a történelmi gondolat helyébe mind jobban a népi lép: ezen a jelenségen érdemes volna elgondolkozni és levonni belőle a helytálló következtetéseket.

Mérem állítani azt, hogy amikor a tanya-vidék népe a községezés gondolatától idegenkedik, akkor ebben az idegenkedésben szerepet játszik az is, hogy a városigazgatást közelebballónak érzi a szívéhez, mint a járásit és a vármegyeit. Ha közigazgatásának központja továbbra is a városban maradna, még akkor sem veszi szívesen az önállósítást azért, mert ezután nem a városházán intéznék dolgait. A városháza a múltban is mindig a polgároké volt, míg a vármegyeháza ma is inkább a történelmi osztályoké, esetleg azoké, akik a történelmi osztálynak csak játszák a szerepét.⁷ Ezzel semmikép sem akartam azt mondani, hogy a vármegye épületeiben kevésbé szeretnék a népet. Csak azt akartam megállapítani, hogy a polgárok, — bár menni sehova se mennek szívesen, — a városházakon mégis otthonosabban érzik magukat, ott bátrabban járnak-kelnek, nagyobb bizalommal tárják ki ügyes-bajos dolgaikat.

Viszont, hogy a belterület közönsége sem látja szívesen a tanyaák önállósítását, annak oka a városok helytelen hiúsága is.

A városok rendszerint azt hiszik, hogy lakosságuk száma rangsorukat is jelzi. Irtóznak attól, hogy lakosságuk önkéntes csökkentésével rangsorukat önmaguk leszállítsák. Pedig nyilvánvaló, hogy a városok igazi rangsorát nem a puszta számbeli adatok, hanem sokkal inkább a minőségbeliek határozzák meg. Nem fontos az, hogy hány lakót számlál valamely város; sokkalta fontosabb, hogy hány polgára, önkormányzati életre érett, öntevékenységre képes, közösségi életre pedig kész lakója van; mennyi önálló existenciáinak a száma, mekkora lakosságának átlagos életszínvonala? stb. Egyelőre azonban még a hivatalos statisztika is lélekszám szerint sorolja fel a városokat s ebben a felsorolásban a közvélemény egyben rangmegállapítást lát. Még a művelt ember is a lélekszám után dönti el, hogy melyik a világ legnagyobb városa?⁸ S a legnagyobbat első helyre tévén, ebből könnyen áll elő az a tévedés, hogy ugyanaz a város a világ első városa is.

⁷ Szekfü Gyula: Három Nemzedék és ami utána következik. 1934. 315. old.

⁸ Lsd. pl. Nagy Budapest várospolitikai hetilapnak 1941. aug. 1-i számában „A magyar városok rangsora” című cikket.

Bármennyire hibás is ez a felfogás, mélyen gyökerezik a közönség vélekedésében. Viszont a hiúság mindig is erős indítója volt emberi állásfoglalásoknak. Kár, hogy többször károsan, mint előnyösen. Jó nemzeti politika az lenne, amely ezt a nagy mozgató erőt helyes irányba terelné és valódi érték-termelésre használná fel. Ha például a kormány kimondaná — és persze következetesen keresztül is vinné — hogy a városokat ezután a képességeiknek megfelelő eredmények szerint fogja osztályozni s ezen osztályozás szerint fogja őket a jövőben támogatni és felkarolni, akkor hamarosan megváltoznék sok városnak ma egészségtelen törekvése: nagyot mutatni a jó helyett; könnyen, csak a látásra dolgozni a verejtékes belső értéktermelés helyett: a kereket naggyá, lehető díszessé tenni, de azok tartalmi megtöltésével már keveset törődni, stb.

A tanyaközpontok korszerű kifejlesztésének pedig legnagyobb gátja: a pénzügyi nehézség. Téves az az állítás, hogy a belterületek ki szokták használni a külterületeket, hogy azokat gyarmatnak tekintik, amelyből jövedelmet akarnak húzni.⁹ A valóság az, hogy minden város jövedelmének túlnyomó része belterületéből adódik. Helyes átszámítás szerint, még Szabadkán is a pótadónak több mint kétharmadát a belterület adja; nagy határa alig az egyharmadot szolgáltatja. Pedig a közhit Szabadkán is a város erősségét külterületében látja. Amiben persze van igazság is, csak nem úgy, amint azt gondolják.

Ha valamely város nagy külterületét kellően gondolja, arra mindig ráfizet. Ezt a ráfizetést belső feladatainak szolgálatától kell elvonnia. Ebben rejlik egy eddig kellően nem értékelt oka az alföldi városok köztudomású visszamaradásának. A pusztaszám-beli adatok ezeket a városokat abban az illúzióban ringatják, hogy ők az országnak rangsorban jólhelyezett városai; a városodás tényleges fokán azonban jóval mögötte maradnak kisebb nyugati városoknak is.

De igazságtalanság is a tanyaközpontok igazgatási hiányát azok belterületével fizettetni. Amíg a közvetlen közelben lévő Úszögnek költségvetési hiányát nem Pécs, a vele csaknem összeépült Hejőcsabáét nem Miskolc fizeti, hanem az állam, addig azt kívánják, hogy a tanyák közigazgatási hiányait a belterületi rész fedezze. A közeli Tápé költségvetési hiányát senki sem gondolja Szegeddel megfizettetni, de az ötször távolabb eső Alsóközpontét vele fizettetik meg.

Ennek következtésekép a kishatárú, de nagy és közigazgatásilag is nagyjában jól elrendezett körzettel bíró városok többet

⁹ Weis István: Törvényjavaslat a községi közigazgatásról. 1940. (Weis ebben a munkájában a járások megszüntetését javasolja, holott a jól felépített járás nem mai, mint az államtestnek természetes, jól működő sejtesaládjá, amelyről megfelelkezni a gyakorlati közigazgatásnak nem szabad. (Prinz.) A népi gondolat jegyében nem a járások megszüntetése, hanem azoknak önkormányzati hatáskörrel való felruházása állna s mellettük a vármegye inkább felső irányításra s a felügyelet gyakorlására hivatott.)

áldozhatnak városiasodásukra és e réven vidéküket is sokkal jobban tudják kiszolgálni (Pécs, Győr, Miskolc), mint a nagy határú, de közigazgatásilag nem jól rendezett élettérrel rendelkező alföldi városok (Kecskemét, Szeged, Szabadka). Csak példakép említem, hogy Szabadka földesúr és a kegyúri terhet viseli Csantavéren és Bajmokon, ezek a régebben általa önállósított községek ma is az ő köréhez tartoznak, de a közigazgatás által mind a kettő el van tőle terelve. Csantavér járási székhelye Topolya, pedig Topolya akár vasúton, akár műúton mérve csak valamivel van közelebb, mint Szabadka s emellett nem sokkal különb község Csantavér s így oda bejárni a csantavérieknek nem lehet különösebb érdekük. Bajmoknak járási székhelye régebben Bácsalmás volt, ahova csak földúton juthatott. A székhely ma Zombor, de ez a város jóval távolabb van tőle, mint Szabadka.¹⁰

Az alföldi városok közönségének már jó lenne egyszer tudomásul venni, hogy a városfejlődés szempontjából nem a városi határ nagysága az igazán fontos, hanem a közigazgatásilag is jól rendezett vonzási körnek kiterjedése, népsűrűsége, gazdasági ereje és életszínvonala. Hiába van Szabadkának nagy közigazgatási határa, ha gazdasági körzete nem alakulhat ki zavartalanul, ha a különben hozzá gravitáló községek a megyei közigazgatás által tőle el vannak terelve. A kis Komárom városnak saját határa csak 6.785 kat. hold, de a járások által hozzá terelt terület 232.454 kat. hold, lakossága pedig 80.058! Tehát jóval nagyobb, mint a régi Szabadka határa és külterületének lakossága. Nem is számítva azt, hogy forgalmát mennyire elősegíti a falai közt székelő vármegye.

Ha összehasonlíthatók azt a területet és lakosságot, amely Pécshez, Győrhöz, vagy Miskolchoz gravitál — s amely gravitációt közhivatalai csak fokoznak, — azzal a vonzási területtel, amely felett az említett alföldi városok, a vármegyei igazgatás által nem respektáltak rendelkeznek, akkor tisztán állna előttünk egyik magyarázata annak, hogy az előbbi városok miért haladottabbak és erősebbek, miért lüktetőbb és megalapozottabb Pécs, Győr, vagy Miskolc fejlődése? Az ilyen városok csak élvezik a nagy körzetből adódó előnyöket, de körzetük közigazgatási terhét részben sem viselvén, többet tudnak belső feladataikra áldozni, s e réven körzetüknek kívánatosabb központjai is, mint általában az alföldi városok.

Ebben a beállításban aztán világossá válik az egyenlőtlen elbánás is. Ennek az egyenlőtlen elbánásnak része van abban, hogy az alföldi városok nem tudják azt az optimumot elérni, amelyre egyforma megterhelés mellett képesek lennének, s amelynek elérését magasabb szempontból tulajdonképp a kormányzatnak előzékenyen támogatnia kellene, mert *az alföldi városok élnek az igazi magyar élettérben s magyar vidékük jobb boldogulása az alföldi városok kedvező fejlődésének függvénye!*

¹⁰ Légvonalban Zombor-Bajmok 52. Bajmok-Szabadka 23 km.

Ha a kormány ezt az egyenlőtlenséget felismerné és megszüntetné, egy csapásra megszűnhetne a tanyakérdésnek annyira átértett rendezetlensége is.

V. Mik azok a következtetések, amelyek ebből Szabadkára, ennek a városnak jövődjé magatartására adódnak? Az-e, hogy a város törekedjék régi határainak visszaállítására? Emellett iparkodjék elgáncsolni tanyáinak további önállósulását s késleltesse a szükséges közigazgatási központok korszerű kifejlesztését? Vagy pedig áldozatosan vállalja továbbra is a költségeket abban a hitben, hogy azt bírja más komoly feladatainak sérelme nélkül?

Nem! Az önállósulásra megérett területek külön válása a haladó idő vonalában van! A kormányzat ez irányú törekvése nem csak helyes, de jól felfogva — és persze jól el is rendezve, — a városnak is csak érdeke. Szabadkára is csak előnyös lenne az, ha körzetében mindenütt a lakosság számban, erőben igényekben növekednék. Nem arra kellene tehát törekednie, hogy trianoni községei megint pusztái legyenek, hanem inkább arra, hogy mihamarabb minden pusztája lüktető községi életet élhessen. S amely pusztái arra még nem volnának érettek, rajta kellene lenni, hogy azok közigazgatási szükséglete korszerűen kielégíttessék. Ezzel régi várospolitikájához maradna hű, amely várospolitika a maga jószántából az akkori igényeknek teljesen megfelelő, négy tanyai központot szépen kifejlesztett. De mert a közigazgatási szervezetek fenntartására a tanyai központok ereje nem lesz elegendő, a hiányt pusztá gavallériából ne maga fedezze, hanem kérje annak a kincstár általi fedezését, mint ahogy viseli azt minden kisközségben, ahol a közigazgatási szervezetet az állam megokoltan látja, de ahol annak terhét az érdekelt lakosság fedezni képtelen.

Ha azt kérdenék: hiszem-e, hogy az ilyen várospolitikához a szabadkai polgárság hozzájárulása megnyerhető, s hogy főleg a községi önállósításokat az érdekelt lakosság szívesen fogadná. — akkor azt kellene mondanom, hogy az ellenkezőjéről vagyok meggyőződve. Sőt, ha a megoldásnak eddigi útjait követnék, ezzel csak a kedélyek nyugtalanságát lehetne fokozni. Hiszen, ha a régi módszer tartatnék be, akkor ezeket az önállósuló pusztákat a várostól elcsatolnák a távoli járásokhoz! Ludast talán Horgos módjára a dorozsmaihoz, Nagyfényt, Zobnaticát a topolyaihoz, Vámteleket, Györgyint a zomborihoz, Tavankútat a bácsalmásihoz. Világos, hogy ez nem rendezés lenne, hanem gyökerestől való felfordítás.

De kielégítő megoldást az sem adna, ha számukra a főszolgabírótság Szabadka székhellyel lenne felállítva. Az igényeket nem oldaná meg jól, ha az önállósult területeket járásilag ugyan Szabadkáról, de nem *egységes szellemben* igazgatnák. Ezeknek a területeknek a gazdasági egysége oly szoros, sok szállal annyira összenőtt, hogy ezt az egységet csak egységes vezetés és irányítás tudná kielégíteni.

Abban a gondolatban, hogy a kormány az egész Duna-Tisza között érintő megyerendezéshez holnap sem kíván hozzányúlni, de érezve azt, hogy valamelyes korszerű rendezés elkerülhetetlen, — keresve azt, melyik mód lehetne az, amely az érdekeltséget kielégíthetné, emellett a kormányzat ismertetett törekvéseinek irányában volna és képes lenne arra a legfontosabb feladatra, hogy Szabadka és vidékéből a legkisebb erő felhasználásával a viszonylag legnagyobb eredményt kiváltsa, — azt a javaslatot terjesztem elő, hogy tétessék Szabadkán egy merőben új, de a tudományos követelményeken alapuló kísérlet s ennek érdekében hívjon életre a kormány egy új közigazgatási elrendezést, — nevezzük tán így: **v á r o s m e g y é t!**

1. Szabadka belterülete a szorosan hozzátartozó külterülettel — nagyjában az Ugarokkal, Szöllőkkel és Palics-fürdővel — maradjon thj. város. Területe lenne körülbelül 23.000 kat. hold, lakóinak száma a 70.000-et meghaladná. Még így is hazánk nagyobb városainak sorában maradna.

2. Szabadka többi külterületéből alakíttassanak községek. Nagyközségek azokból, amelyekben megvan hozzá az erő és érettség. Tehát Tompa, Kelébia és Csikéria mellé legalább Tavan-kút, Ludas és Nagyfény. A többiek tanyai kisközségek lennének.

3. A községek saját bevételeivel nem fedezett szükségletét — ahogy azt mindenütt teszi az országban — fedezze a kincstár. Ahány százalékos megyei pótdadót fizetnek a községek Bács vármegyében, annyit fizessenek itt is: Szabadka város pénztárába. A város pedig gondoskodjék a teljes járási és megyei szolgálat ellátásáról. Ezért aránylagosan kapná azt az állami támogatást is, amit a kincstártól minden vármegye élvez.

4. Szabadka a főszolgabírósnak mindenben megfelelő hivatalt állítana fel a tisztán községi ügyek intézésére. A város polgármestere ezeknek a községeknek alispáni, árvaszéke pedig az árvaszéki teendőit ellátná. A műszaki feladatok elvégzésére talán elegendő lenne egy államépítészeti hivatali kirendeltség. Úgy amint régebben volt, most is kellene királyi tanfelügyelői kirendeltség.

5. Lennének persze közös ügyek: főleg út- és közlekedés-ügyiek, az útdó költségvetés, népművelődés, állategészségügy, stb. Ezek megtárgyalására és intézésére közös szervként a községek képviselő testületeiből és a város törvényhatósági bizottságából delegáció alakíttatnék ki, amelynek szintén a főispán lenne az elnöke. A járási személyzet kiválasztásában a községi delegátusoknak döntő szerepe lehetne.

6. Ehhez a városmegyéhez tartoznának nemcsak azok a községek, amelyek a háború előtti területéből alakultak, hanem azok is, amelyek Szabadka vonzási körébe tartoznak, vele egy nagyobb gazdasági életteret alkotnak. Tehát legalább is Csantavér, Bajmok, Kisszállás, Kúnbaja, Pacsér, Bácskossuthfalva. Kívánsága szerint alighanem Horgos, s a jövőben — ha a közút kiépül — bizonyára még Mélykút is.

Csantavérről és Bajmokról már szóltam. Kisszállás Szabadkát vasúton könnyen eléri, eddigi járási székhelye. Jánoshalma, aligha maradhat továbbra is járási székhely.

Pacsér és Kossuthfalva ma a topolyai járásnak községei, de Topolyával csak közúti összeköttetésük van. Viszont Szabadkára vasúton kényelmesen bejárnak.

A Bácsalmás—Halasi vicinális annak idején leginkább azért épült, hogy Jánoshalma és Mélykút községeket a járási székhellyel jobb összeköttetésbe hozza. Ez a vasútvonal Csonka-Bácskának nagy szolgálatot tett, de nem kétséges, hogyha ezeknek a községeknek már a háború előtt nem Bácsalmás, hanem Szabadka lett volna a járási központja, akkor ez a vonal nem így épült volna meg. Hanem helyette a Szabadka—Mélykút—Jánoshalma—Császártöltés—Miske—Kalocsai vasút létesült volna, aminek ezek a községek alighanem nagyobb hasznát is látnák. Ez a vidék az elterelő vasútvonal ellenére a világháború előtt Szabadka gazdasági vonzásában volt és ha kiépül a trianoni határral eddig kettévágott országút, legalább is Mélykút község Szabadka gazdasági vérkeringésébe megint bekapcsolódik.

Horgos központja inkább Szeged; de ha a közül kellene választania, hogy járási központja Kiskúndorozsma legyen-e, vagy Szabadka, bizonytalán Szabadkát választaná. Amazzal legnagyobb-részt csak földúton van összeköttetése műúton csak Szegeden keresztül. Szabadkát vasúton is és a nemzetközi műúton is minden időben könnyen elérheti.

Az említett községekből alakuló ennek a városmegyének területe 287.585 kat. hold, lakóinak száma pedig kb. 165.000 lenne. Nagyobb lenne tehát a volt Csonka-Bácskánál, Beregnél, Ugocsánál, Nyitránál, stb.

Nagy előnye lenne, hogy erős magyar többségű vidékeket hozna közigazgatásilag is kapcsolatba azzal a Szabadkával, mely maga is abszolút többségében lenne megint magyar.

Ennek a városmegyének a felállítása nyilvánvalóan egy gazdaságilag együvé tartozó vidéknek korszerű közigazgatási megszervezését jelentené. Minden területrésznek a maga ügyeiben megadná, illetve meghagyná a községi önállóságot. Az ezen területen jelentkező közös érdekű és közösen fedezett ügyek intézését közös szervre bízna. Biztosítaná az egységes, az egy szellemben való törvényhatósági vezetést. Jelentené azt, hogy az irányítást a fejlettebb, a kultúrában is haladottabb város venné a kezébe, de meghagyná, illetve megadná a vidék önállóságát, kizárná a látszatát is a kihasználásnak, viszont kiküszöbölné azt a káros hatást is, ami az alföldi városok életében ma is többször tapasztalható, hogy a „mezei hadak” útjában állnak a belterület városiasodásának. (Vízvezeték, csatornázás, közkönyvtár, stb.)

Meggyőződésem, hogy ma a vármegyei járásokhoz tartozó, de Szabadka gazdasági vérkeringésébe inkább kapcsolódó községek is szívesen vennék ezt az új elrendezést, mert annak jelentős előnyeit könnyen belátnák és hamar élveznék. Nem volna nehéz ki-

mutatni Nagy-Bácska előző történetéből azt, hogy a vármegye figyelme kevésbé karolta fel őket (Lásd: útépitést). Semmi esetre sem jutott rájuk annyi gond, mint amennyit szolgálatuk szerint igényelhetek volna.

Erős hittel állítom, hogy a szabadkai nagyobb gazdasági életér szerint alakuló ennek az új közigazgatási egységnek állami szempontból is hamarosan mutatkoznának az előnyei. Ezek között bizonytalán kiemelkednék első sorban a kedvező nemzeti hatás, s kialakulna a gazdasági mellett a kulturális összetartozandóság!

Nem volna helyes Szabadka és környékének elrendezését, abból az állapotból elbírálni, ahogyan az ma jelentkezik. Szemünk előtt már annak a helyzetnek kell állni, amelyre nemcsak vágyunk, de amelyet bizonytalán hamarosan el is érünk, ha az élet rendes forgásába megint visszatér. Részben azért, mert a trianoni határ átszelte a város életterét, — részben pedig annak eredményeként, hogy a délszláv kormány a határra került város érdekeit a saját szemszögéből alárendeltnek minősítette, — a város úthálózatának a világháború előtt szépen megindult kiépítése nem folytatódott. Az egyedüli, ami e téren Szabadka javára, — de aligha Szabadka érdekéből — történt, a szépen megépített nemzetközi útnak a városon való átvezetése. De egyébként egy útja sem épült tovább. Ennek következtében ma az a helyzet, hogy a városnak a vidékkel való közúti összeköttetése a kívánalmaknak alatta marad. Nem kétlem, hogy ezen a téren gyorsan fog komoly javulás jelentkezni. Hamar elérjük azt a magyar viszonylatban már mindenütt természetesnek tartott állapotot, hogy a thj. városoknak minden fontosabb útja végig gondozott műút.

Az idevágó állami és vármegyei feladatok mellett természetesen a városnak is adódnak sürgős teendői. Felette kívánatos, hogy ezek jól összehangolódnak és így egységes terv szerint oldódnak meg Szabadka és vidékének eddig elhanyagolt közúti közlekedési kérdései.

Ha a város közúti hálózata kiépül, vonzási köre és a közönség mozgásának iránya is érezhetően meg fog változni. Csak példaként hozom fel, hogy alighanem meg fog szünni a Bajáról eddig Kisszálláson, illetve Kelébián át vezetett szegedi Mávaut-járat; ha meg is maradna, Szabadkán át közlekednék. De valószínűbb, hogy helyébe majd a Szabadka—Mélykút—Jánoshalma—Hajós—Miske—Kalocsa-i járat fog kifejlődni, jobb összeköttetéseként az érseki székhelynek is, az egyházmegye legnagyobb és legjelentősebb katolikus városával: Szabadkával.

A járási beosztásokra s a gazdasági életterre tett megjegyzéseimet tehát nem szabad a mai közlekedési adottságokból bírálni, hanem abból az állapotból, amelyre az bizonytalán hamarosan fel fog fejlődni. (Lásd főleg Tompa, Mélykút kérdéseit.)

A közlekedési hiányoknak pótlása a várostól is érzékeny áldozatokat fog kívánni. Hogy meghozza-e és mikor, az attól is függ, hogy milyen sorrendben és mértékben fogja a megállapítandó útépitkezési program az ő érdekeit is szolgálni?

Hogy képes lesz a jelentős költségeket viselni, azt nem két-

lem. Már csak azért sem, mert a visszatért város nemcsak kiterjedt tompa-kelébiai ingatlanait fogja visszakapni, hanem bizonynyal megkapja azok időközi jövedelmét is kamatostól. Ezeket az ingatlanokat helyette a megszállás alatt a vagyonfelügyeleti hatóság kezelte. A felszabadult városok és vidékek mindenütt élvezték a visszatértük felett örvendő anyaország szerető támogatását, készséges segítő kezét. Az erre nagyon ráutalt Szabadkának is kijáró ez a segítség a legértékesebben abban a példaadásban fog megnyilvánulhatni, amely a felügyeleti hatóság által irányított vagyongondozás eredményeiből fog eléje tárulni.

VI. Ebben az így újra kifejlődő élettérben olyan kedvezők lennének a szabadkai városmege eredményei, hogy több helyről is jelentkeznék a törekvés a rendszer átültetésére. Bácskában első sorban Ujvidéken és Baján. Mind a két helyen érezhetően ellensúlyozná a veszteséget, amelyet Ujvidéken a bánságnak, Baján a vármegyei központnak elvesztése okoz. Azonban az ilyen tekintetek az én szememben mindig mellékesek. Nem vagyok a kárpótlások híve. Szerintem egy helységnek sincs „joga“ semmilyen intézményhez; tehát kárpótlási igénye sem támadhat, ha az valami okból megszűnik, vagy tőle elkerül. De vallom azt, hogy a kormánzatnak tiszte minden vidéket úgy megszervezni, hogy általa erőinek leggazdaságosabb kifejtése legyen biztosítva. Állítom, hogy megfelelő körzettel kiépítve a városmege Ujvidéken és Baján is jó eredményekkel beválnék. Megítélésem szerint Ujvidék városmegejének nagyobbnak kellene lenni, mint a mostani járás, mert vonzási köre nagyobb. Főleg a titeli járás irányában. Ennek ellenére a közeli Kátyot most tőle elcsatolták, s visszaadták a jóval távolabbi Titelnek, ahova gazdasági szálak nem fűzik. Baja városmegejéhez pedig még Pest vármegyéből is hozzá kellene adni 3 községet: Érsekcsanádöt, Sükösdöt és Nemesnádudvart. Igazságszolgáltatás szempontjából az első kettő máris odatartozik. Ha Bács megyéből ez a három városmege kiemeltetnék, nagy előny származnék magára a vármegyei igazgatásra is: jelentős könnyítést eredményezne számára a visszatért területen és lakossággal jelentkező nehéz feladatainak szolgálatában. A Bácskában alakítandó városmegejének nemzeti szempontból nagy értékét ki lehetne mutatni a vármegye népi tagoltságának és elhelyezkedésének részletes ismertetésével. De ez nagyon megnövelné a tanulmány keretét, s friss adatok nem is állnak még rendelkezésre.

A bizonynyal beváló kísérlet mihamarabbi alkalmazásáért Szeged is megmozdulna. Egy csapásra megoldódnék ott az egész tanyakérdés. A szegedi gazdasági körzetnek közigazgatásilag is helyes elrendezésével éle volna vehető annak a különben tarthatatlan helyzetnek, hogy Csongrád vármegyeének nem az arra mindenképen alkalmasabb Szeged a központja, hanem a kevésbbé jelentékeny Szentés.

Nem kétlem, hogy a városmege létesítése érdekében több helyen mozgalom indulna meg s az Kecskeméten hamarosan meg is szerveztetnék. Ott is sok kérdésnek eredményezné megnyugtató

megoldását. Megszűnnék Bugac-pusztának a szakirodalom által annyiszor kifogásolt elszigetelt helyzete. Megkönnyítenék Kecskemét gazdasági talpraállása s ennek kedvező hatását vidéke is hamarosan érezné. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a vidék szempontjából sem közömbös: milyen ütemben fejlődik központja, milyen mértékben képes a vidéket is érdeklő feladatoknak megoldására?!

Tudom, hogy a gondolatot csak felvettem, alkalmazását csupán főbb vonásaiban vázoltam. De minden tervezésnek ez a rendje. A részletekkel csak akkor foglalkoznak, amikor a terv már a kivitelre készítendő elő.

A most felvetett gondolat bennem már régebben megért. Az országnak már sok helyén jártam és több helyütt közvetlen közelről szemlélhettem a helyi önkormányzatok helyzetét. A legtöbb helyen úgy találtam, hogy a város és vármegye működése között nincs meg az eredményesség érdekében annyira szükséges összhang. S ez az összhang a legtöbbször nem is lehetséges, mert nem egyezik a felfogásuk. A felfogás kettősségének, az irányítás különbözőségének hátrányai, sőt káros következményei nyilvánvalók ott, ahol az közös kérdéseiben egyéredű és egymáshoz tartozó élettérben jelentkeznek. Jól mondja Prinz: „A természetes területi sejtesaládot szétvágni annyit jelent, mint megfosztani legfontosabb virágzási feltételeitől. Csak sötét tudatlansággal lehet azt hinni, hogy a szerves élet természeti törvényei a politikában érvénytelenek.“

Komoly közérdek a visszás helyzet megszüntetése. A megszüntetés történhetne abban az irányban, hogy a központot képező város visszahelyeztetnék a vármegye vezetése alá. Ez nem volna az európai fejlődés vonalán és jó eredményekhez nem is vezethetne. Ezt mutatja az is, hogy a legtöbb, gazdaságilag erősebb, kultúrában fejlettebb, még megyeszékhelyű megyei város sem érzi jól magát a vármegyei igazgatásban. Különben nem jelentkeznének minduntalan törekvések: fejlődni a törvényhatóságú városok sorába.

A hiba ott történt, hogy amikor kiemelték a vármegyéből a thj. városokat, csak közigazgatási határaikkal emelték ki s nem mindjárt egész gazdasági körzetükkel. Ezt kell most kiküszöbölni s ezt valósítaná meg a városmegye!

Valóban nem látszik más megoldás, mint a vármegyéből kiemelni azokat a részeket, amelyek egy belőle már kiemelkedett gazdasági mának a hozzátartozói. S mert a helyes cél nem lehet más, mint az egységes vezetés biztosítása a gazdaságilag egységes területeken, és mert az irányzat ma helyesen az, hogy a községi önkormányzatok alakulását a tanyavilágban is elősegítse — az a hitem, hogy a városmegye gondolatát mindenütt szívesen fogják fogadni, mert az: 1. előnyös a területében ugyan csonkuló, de ép e révén a városiasodásra alkalmasabbá tett városokra, 2. előnyös a város vidékére is, amely így az erősebb és fejlődöttebb közeli városnak egységes irányítása alá kerül, de községi önállóságát megtartja, a közös érdekű ügyeik intézésébe pedig befolyást

kap, — de 3. előnyös a vármegyére is, mert általa egy örökös súrlódási felülettől megszabadul. Megértést remélhet a kormányzat részéről is, mert az egyetemesség szemszögéből is figyelemre méltó előnyök mellett megoldását jelentené egy eddig neki is csak gondot okozott feszültségnek és mert a némi többköltséggel, ami a kincstárra hárulna, megszüntetne egy mindenképpen megszüntetendő egyenlőtlen elbánást, amely abban jelentkezett, hogy a kormány a legkisebb község deficitjét is az államkincstárból fedezte, viszont a sokszor fontosabb tanyaközpontokét a maguk gondjával is megterhelt belterületekkel is fedeztette. Ezzel az igen jelentéktelen és egyedüli többkiadással szemben minden esetre sokkal értékesebb az az előny, amely a gazdaságilag együvé tartozó területek egységes s már ez okból is jobb igazgatásából szükségképp fog az országra háramlani.

Szabadka visszatérével hozom nyilvánosságra ezt a gondolatot azért, mert Szabadka jól ismert adottságait és jelen átmeneti helyzetét a kísérlet megtételére felette alkalmasnak találom. Szabadka szervezési kérdéseivel a kormánynak így vagy úgy, — de mindenképpen még foglalkoznia kell. Ha Szabadka székhellyel új vármegyének alakítása szóba nem jöhet, akkor az ott jelentkező és megoldást váró kérdések legnyugtatóbb megoldását terveztem megvalósítása jelentené.

Aki szeme előtt tartja azt, hogy az elindulás jósága nemcsak a versenyekben fontos, hanem az eredményekre minden téren elhárító jelentőségű, az nem fogja lebecsülni azt a törekvést, hogy Szabadka szép erői a visszatért Bácska előrehaladásában mihamarabb és minél kedvezőbb hatásfokkal érvényesüljenek.

BORBIRÓ FERENC.

A PARASZTI ÖRÖKBIRTOK-RENDSZER NÉMETORSZÁGBAN.

Minden államban az agrárnépesség az az ősforrás, amelyből a néperő megújul. Ezt az igazságot ismeri a német agrár tudományos világ is. Midőn az első világháború következtében előállott Németország politikai-gazdasági strukturája totális újjászervezésének kényszerűsége, tudták, hogy a nemzet fennmaradását, a német faj életét csak a sokgyermekes, életerős parasztcsaládok tömege biztosítja. A népesség és ezáltal a nemzet életerejét jelentő vérfolyam a faluból a város felé fut. A város azonban felemészti az erőket. Igazolja ezt a városba özönlött családok egymásutáni nemzedékeinek fokozódó terméketlensége. A városi családoknál már a középkorban is csak ott maradt meg a változatlan életerőt jelentő termékenység, ahol az élet falusias, vidékies mederben folyt. Ezért tűzték ki a nemzeti szocialista vezetők alaptételül és főprogrammául a népi politikát.

A német népi politika ismerete sok tanulságot nyújt a mi számunkra is. Ez a népi politika mert először szembenézni nyíltan és leplezetlenül a mult minden tudatos és nem tudatos tévedésével. A legfőbb baj volt az előző évtizedek alatt a népi politika teljes hiánya. Hatása legjobban a nemzet erejét alkotó parasztság elhanyagolásában, a kommerciális elv túlsúlyra jutása folytán pedig ennek az osztálynak nagymérvű pusztulásában nyilvánult meg. A paraszt — mint Darré egyik művében mondja* — megszűnt a nemzet népi, faji és gazdasági fenntartója lenni és csupán a helyes és észszerű üzemvezetést szem előtt tartó gazdálkodóvá süllyedt. Hogy az elv hova vezet, mutatja a falvak elnéptelenedése a lakosságnak a könnyebb városi életben való elhelyezkedésre irányuló törekvése miatt. Természetes ez, hisz ha nem a nemzetfenntartás kötelességtudata, hanem csak a gazdaságosság a vezető eszme és elv, akkor a gazdaságosabb, kényelmesebb életforma váltja fel a küzdelmes és kockázatos mezőgazdasági munkát. A parasztság pusztulásának folyamatát gyorsította a világháború előtti időkben a tengeren túlról olcsón behozott mezőgazdasági termékek sokasága. Ezek alacsony áraikkal leküzdhetetlen konkurrenciát jelentettek a honi drágább mezőgazdaságnak. A pusztulás megállítására volt szükség, mert a háború után kitűnt, hogy a honi mezőgazdaságra szükség van, még ha viszonylag drágább is. Hiába a legolcsóbb búza, ha nem lehet hozzájutni a megváltozott gazdasági helyzet következtében. A nemzetközi munkamegosztás teóriája és rendszere ugyanis, az európai államok és Északamerika világipari és ez iparok szolgálatában álló többi világrészek mezőgazdasági élelem- és nyersanyag termelésének kicserélése csődbe került és akadályokba ütközött a világháború után. Németország számára is mindig nagyobb akadályokba ütközött, hogy jobbadán munkával (iparcikkeivel) fizesse ki az európai államokból és más világrészekből importált nyersanyagok és élelem értékét, mint tehette ezt a világháború előtt. Mindjobban rákényszerült, hogy visszavonuljon saját hazai területére és ennek tervszerű és intenzív művelése révén a hazai termésből fokozottan fedezze élelem- és nyersanyagszükségletét. Ez a tervszerű önellátási politika egyszerre felfokozta, sőt döntő fontosságú nemzeti tényezővé tette a német mezőgazdaságot és ennek művelőjét, a parasztságot.

A nemzeti szocializmus a német mezőgazdaság belső és külső viszonyait, szükségleteit, továbbá a piac és kereskedelem helyzetét, célját, az áralakulást is egészen új szempontok szerint ítélte meg. Például egy agrár védővám jogosultságának vagy jogosulatlanságának kérdésére a szociális állam hivatott felelni. Darré szerint ezt a kérdést nem az dönti el, hogy olcsóbb-e vagy drágább a belföldi termelés a külföldinél, hanem az, hogy mennyiben van szükség a belföldi termelés támogatására az állam és a közgazdaság érdekében. A liberális gazdasági elmélet a kérdés illetén való megoldásával szemben teljesen értetlenül állott.

* Darré: *Um Blut und Boden*, Berlin, 1939.

A nemzeti szocializmus szerint az egyén érdekeinek mindennél a közösség érdeke szab korlátokat. Az abszolút egyéni jogok áttörése kétségtelenül már a világháború következménye. Ekkor érvényesült először az orthodox magántulajdoni elvvel szemben a hadi érdek mindent megelőző ereje. A kollektív és univerzalisztikus alapokon álló nemzeti szocializmus — mely az egész nemzetnek, népnek mintegy hadiszervezetét hozta létre — kiterjesztette és továbbfejlesztette azt az irányzatot. A tulajdon nemcsak mindenkivel szemben érvényesülő kizárólagos jogosítvány hanem felelősség és kötelezettség is az összesség irányában. Fokozottan áll ez az adott mennyiségű földterület esetére. A föld tulajdonosai elsőrendű felelősséget hordoznak a közzel szemben. A földtulajdon kizárólagossága e modern jogi elv szerint csak addig terjed, amíg a tulajdonos százszázalékosan teljesíti kötelezettségeit. Következménye annak a ténynek, hogy a népesség szaporodott, a földterület pedig nem. A népesség fokozott szükségletei csak a föld fokozott kihasználása útján fedezhetők. Át kellett törni azt az avult tulajdonjogi elméletet, amely lehetővé tette egyeseknek, hogy tulajdonjogukat a köz rovására is érvényesíthessék és művelhető területeket elvonjanak a megfelelő művelés alól. Az összeség érdekeit megfelelő szervek állapítják meg és ellenőrzik annak pontos végrehajtását. Csak a jogi elveknek és a közfelfogásnak ilyen átalakulása tette lehetővé a világtörténelem legnagyobb szabású tervgazdálkodásának megvalósítását. A rendezés véget vetett annak az állapotnak, hogy a nép gyökereit hordozó föld, mint bármely más áru, közönséges adásvétel és spekuláció tárgya lehessen.

A jogi és népi előfeltételek felismerése és létrehozása után misem természetesebb, mint, hogy az állam a földtulajdont a legmegfelelőbb réteg kezében akarja tudni. A földtől idegen, minden értéket mobilizáló és ezáltal megvásárolhatóvá tenni akaró zsidóságot és hasonló kommercialis rétegeket a földbirtoklásból kizárták. A földre a nép törzsét alkotó parasztságnak van legfőbb, sőt kizárólagos joga. Ez a réteg hasznosítja megfelelő támogatás mellett a legmegfelelőbbben és az általános népi érdeket leginkább kielégítő módon a földterületet. Elsőrendű feladat volt ezért ennek a rétegnek felsegítése. Meg kellett akadályozni a városba özönlést. Sőt Németország egy lépéssel tovább is ment, visszatelepítette és telepíti ma is állandóan a városban élő, de a mezőgazdasági munkától még el nem idegenedett népréteget is. Igen jelentős szolgálatot tesz ezen a téren a hathatós propaganda és az ifjúságnak falun eltöltendő munkaszolgálat is. A falusi élet népszerűségét a tradicionális szellem is előmozdítja. Az új német történetírás megállapította, hogy a közhiedelemmel ellentétben a germán törzsek nem vándor, hanem a legrégebb földművelők voltak. A régi Germánia hegyes, erdős és mocsaras vidékei nem alkalmasak a vándorlásra. A germán törzsek a népvándorlás idején is a szántóföldet keresték. Az új Németországban már nem hirdetik bizonyos állítólagos gazdasági törvények mindenhatóságát. Hitler Adolf egyik legutóbbi beszédében kinyi-

latkoztatta a nemzeti szocializmus által már már megvalósított elvet, hogy a tőke van a gazdasági életért, a közgazdaság pedig a népért. A gazdasági élet mozgatója a dolgozó ember, aki — mint Seldte munkaügyi miniszter mondotta — ezáltal a nemzet legelső megszemélyesítője lett. A fenti elvek mégis csak előfeltételét teremtették meg a tulajdonképeni gyökeres rendezésnek.

Ez volt a paraszti örökbirtok.

A rendezés nagyvonalúságát mutatja, hogy a nemzeti szocializmus első nyolc esztendejében minden világpolitikai zavar ellenére is több mint nyolcszázezer földműves család jutott ehhez a kiváltsághoz.

A *törvény* célja a parasztságnak* mint nemzetfenntartó rétegnek a *felkarolása és ezáltal a nemzeti termelés állandóságának és függetlenségének biztosítása*. Ennek érdekében a parasztbirtokokat elidegenítési és terhelési tilalom védi. Nem engedi a törvény a felaprózást sem. Kizárja ezt az a cél, hogy a birtok egy paraszti nemzetség tulajdonában öröklődjék tovább, a nemzetiség tagjainak létfenntartását szolgálva.

A törvény alapján örökbirtok lehet minden gazdasági egység, amely egy parasztesalád eltartásához rendes gazdálkodás mellett elegendő. A maximális nagyság 125 hektár. A terület legkisebb mértéke elvileg nincs szabályozva. Korlátokat szab azonban az a tény, hogy az örökbirtoknak a tulajdonos család létfenntartását a legváltozóbb piaci és természeti körülmények között is biztosítani kell. A törvény végrehajtási utasítása ennek alapján az örökbirtok területének legkisebb mértékét 7.5 hektárban állapította meg. A 125 hektáron felüli birtok csak a földművelésügyi és népelelmezési miniszter engedélyével alakítható örökbirtokká, ha a rossz talaj és éghajlati viszonyok ezt indokoltá teszik, vagy a birtok már legalább 150 esztendeje ugyanazon család tulajdonában van. A nemzeti szocializmus örökbirtok törvénye a „*paraszt*“ elnevezésnek különleges, megkülönböztetett jelentőséget tulajdonít. Csak az örökbirtok tulajdonosa, mint a *legszűkebb értelemben nemzet és népfenntartó réteg tagja* viselheti ezt a megtisztelő címet. A többi földműveléssel foglalkozó egyén csak „*gazdálkodó*“ (Landwirt).

Az örökbirtok jelleg bármilyen művelési ághoz tartozó birtoknál elismerhető, kivéve a virágkertészetet. Gyümölcs- és konyhakertészetnél abban az esetben ismerhető el, ha ugyanazon földterület más művelési ág mellett is alkalmas a család szükségleteinek kielégítésére. A „*paraszti*“ örökbirtok csak egy helyről, egységesen vezethető birtoktest lehet. Bérbe csak akkor adható, ha valamely kivételes ok, pl. a tulajdonos serdületlen kora, elengedhetetlenné teszi. A tulajdonos csak a paraszti rendbe való felvételre alkalmas egyén lehet. Ez a rendelkezés éppúgy kizárja a jogiszemélyek örökbirtok alkotási képességét, mint a többek között birtokában levő ingatlanoknak örökbirtokká való nyilvánítását. Házastársak közös birtoklása esetén is csak az egyik há-

* Reichserbhofgesetz vom 29. 9. 1933 (RGBl I. S. 685).

zastárs halálával válik véglegessé az örökbirtok jelleg. Különösen alkalmas erre, ha a túlélő házastárs lesz a kizárólagos jogutód. „Paraszt” csak az lehet, aki német állampolgár, német, vagy rokonságú vérből származik, a közbecsülésre méltó és képes birtokát saját maga rendesen megművelni. A német állampolgárság kelléke alól a közlelmezési miniszter felmentést adhat indokolt esetben. Nem lehet „paraszt” a közbecsülésre nem méltó, aki cselekvőképességét elvesztette, vagy büntető ítélet hatálya alatt áll. Ha a parasztt méltatlanná válik, elveszti az elnevezésre való jogát is. A birtok kezelését, a jogfosztás idejére, de véglegesen is másnak ítélik oda. Rendszerint a legközelebbi jogutódlásra jogosultnak, leszármazónak vagy házastársnak, végső esetben idegennek, ha a rokonság körében alkalmas személy nem található. Ugyanezen következmények sújtják az örökbirtok tulajdonosát, ha fizetési kötelezettségeinek nem tesz eleget, noha rendes gazdálkodás mellett megtehetné. Az eljárás mindkét esetben a birodalmi „parasztvezér” indítványára indul meg. A birodalmi parasztvezér a közlelmezés vezetője, jelenleg Darré közlelmezési és földművelésügyi miniszter.

Az örökbirtok osztatlanul száll át az örökösre. Öröklésre jogosultak elsősorban a férfi leszármazók, másodsorban az örökhagyó apja, harmadsorban fivérei, negyedsorban leányai, ötödsorban nővérei és hatodsorban az örökhagyó egyéb női leszármazói, illetőleg ezeknek utódai. Az első, harmadik, negyedik és ötödik esetben örökösök leszármazói az előbbieket helyettesítik a reájuk háruló örökségben, vagyis az előbikkel mindenben azonos öröklési képességgel bírnak. A fiág mindenütt megelőzi a nőágot. Ha az örökbirtok alapításakor nincsenek fiági leszármazók vagy unokák, akkor a leányok és azok férfi leszármazói az alapító atyját és fitestvéreit megelőzik. A fenti körön kívül eső rokonság figyelmen kívül marad és csupán a paraszti rendre képes egyének teljes hiánya esetén jöhet figyelembe.

Az öröklési rendnél az egyes vidékek szokásai is figyelembe jöhetnek, mint pl. a legifjabb öröklési joga. Ahol az örökös szabad kijelölése régi szokáson alapul, a parasztt az alapításnál megállapított öröklésre jogosultak köréből választhatja ki az örököszt. Általában szabály az, hogy csak a törvényes öröklési rend átörökléséhez szükséges a bíróság engedélye. Ez az engedély azonban csak alapos indokok esetében adható meg. Öröklésre jogosultat a parasztt végrendeletileg nem zárhat ki öröklési jogából. A paraszti rendre képes leszármazók hiányában a parasztt szabadon jelölheti ki örökösét. Az örökös jelölés elmulasztása esetén a birodalmi parasztvezér jelöl ki örököszt. Ennél a jelölésnél nem kötelező a távolabbi rokonság figyelembevétele.

A kizárólagos örökösön kívüli leszármazók követelhetik, hogy a család állásának megfelelő taníttatásban részesüljenek. Ugyancsak követelhetik, hogy nagykorúságuk elérésekor megfelelő felszerelést, leányok kiházásitást kapjanak, ha a birtok anyagi helyzete ezt megengedi. Életükben bármikor hibájukon kívül anyagilag tönkrementek a család birtokán munkájuk elle-

nében tartást és hajlékot igényelhetnek. Amint látjuk, a parasztcsalád ezzel az intézménnyel biztosítva van a lezüllés és elproletarizálódás ellen. A mezőgazdaságra értékes elemek nem kallódnak el a nagyvárosok nyomortanyáin. Az özvegy élete végéig természetbeni tartást igényelhet az örökbirtokon. Az örökagyó paraszt egyéb vagyontárgyaiban való öröklésre az általános öröklési jog az irányadó.

Külön fejezet intézkedik a felmerülhető jogviták eldöntésére hivatott bíróságok fórumrendszerére vonatkozólag.

Első fokon a vitás kérdéseket az örököségi vagy öröklési bíróságok (Anerbengericht) döntenek el. Egy bíróból és két paraszti ülnökből állanak. Itélkezéskor kívül kisebb adásvételek és ingatlanmegterhelések jóváhagyására is jogosultak. Fellebbezési fórumuk az örökbirtok bíróság (Erbhofgericht) három bíró és két paraszti taggal, legfelső fokon pedig a birodalmi bíróság (Reichserbhofgericht).

Nem is kell hangsúlyoznunk az örökbirtok különleges előnyeit a parasztra nézve. Legjelentősebb előnyök egyike kétségtelenül az is, hogy az örökbirtokjelleg elismerésekor fennállott adósságok hosszúlejártú amortizációs kölcsönökké válnak. A közszolgálatokra is csak igen kíméletesen veszik igénybe a tulajdonost. Az örökbirtoknak a jogutódra való átszállása öröklési és ingatlanvagyonátruházási illetékektől egyaránt mentes. A gazdasági felszerelés ugyanilyen kiváltságos elbánásban részesül, kivéve mégis az adó és egyéb köztartozásokat. Utóbbi esetben azonban a birodalmi közéletmezés szervezete (Reichsnährstand) segíten közbeléphet.

A jogilag körülbástyázott Erbhof gazdasági boldogulását többféle gazdasági intézkedéssel biztosította az új rendszer. Így teljesen új és átfogó piacrendezést léptetett életbe, a „keresletkínálat által kialakított árak” helyébe stabilizált árakat tett, hogy megakadályozza a földesgazdák eladósodását. Ez az előre, egy évre szóló mindenre kiterjedő első ármegállapítás, mely a mezőgazdasági termékek világpiaci áránál jóval magasabb, lehetővé teszi a gazdának a hosszabb időre való berendezkedést és számítást és ezzel a legteljesebb gazdasági nyugalmat eredményezi. Hogy pedig a külföldi olcsóbb árak a belső piac rendjét ne zavarhassák, az import-árak által és a belföldi árak közötti különbözetet az állami kasszába utalják, ahonnan ismét közhasznú célokra fordítják.

Azáltal, hogy a belső termelés mértékét az eladási árak meghatározása biztosította, sikerült az egyre veszélyesebb agrárrollót majdnem teljesen kiküszöbölni és úgy a mezőgazdasági, mint az ipari népességnek tűrhető életszínvonalat biztosítani. A múltból eredő adósságterheit is rendezték a parasztbirtokoknak. Ugráló és kiszámíthatatlan áralakulás, nem értékesíthető termények, továbbá súlyos kamatterhek nem morzsolják, nem porlasztják a paraszttársadalom gazdasági létalapját.

A parasztorökbirtok kétségtelenül nemcsak a német nemzeti szocializmusnak, de az új világrendnek is egyik leghatalmasabb

alkotása, amely rendszer az igazi népi politika alapján áll. A népi politikának csak egy szempontja, egy célja lehet, a nemzet alapjának, a termelő-népnek boldogulása. Ezt azzal oldották meg, hogy a földet annak birtokába adták, aki azt megműveli és abból népes családot nevel. A németiség nagyszabású népesedéspolitikai, fajszaporodási, élelmezéspolitikai és népgazdaságpolitikai célokat valósított meg ez intézményben. Mezőgazdaságát is újból egészségessé, jövedelmezővé tette, amivel a földműves réteg gazdasági erejét, valamint életszínvonalát jelentősen felfokozta. Az életszínvonal emelkedése ismét növelte és a jövőben is fokozza majd a külföldi élelem, élvezetcikkek, nyersanyagok importjának gyarapodását.

A népesség testi-idegbeli őserejét is jelentősen feljavitotta a jómódú és szapora parasztság kiszélesítésével. Közismert tény az is, hogy a legkiválóbb katona-anyag a földműves rétegből kerül ki. Ez a réteg az, amelyre az állam és a nemzet minden körülmények között számíthat. Ez a réteg képes fenntartani a népet még az állami élet szünetelésekor is, mint ahogy a magyarságot is történelme folyamán már több ízben a parasztsága mentette meg.

A német népi politikának hatalmas megnyilatkozása az a megbecsülés és tisztelet, amellyel ezt az államfenntartó osztályt illeti. Parasztnak lenni annyi, mint a legmegbízhatóbb és legnagyobb felelősséggel felruházott osztályba tartozhatni. A paraszti sorsot a nemzet jelenlegi élelmezési és jövőbeli népi és faji szempontból való fenntartásának szent hivatása nemesíti meg és teszi az eszmét magasztossá.

RÁCZ ERNŐ.

X KÖNYVSZEMLE.

X A „Grossraum“ és a „Volksgruppenrecht“ fogalma.

X Két alapvető német államjogi tanulmány.

1. *Schmitt, Carl: Völkerrechtliche Grossraumordnung, mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte. (Ein Beitrag zum Reichsbegriff im Völkerrecht. — Sonderveröffentlichung aus dem Sammelband „Politische Wissenschaft“, herausgegeben von Professor Dr. Paul Ritterbusch. — 2. Ausgabe, Deutscher Rechtsverlag, Berlin—Leipzig—Wien, 1940, 45 l.)*

Ez a kiadvány *Carl Schmitt*-nek, a berlini egyetem közismert tanárának egy Kiel-ben a jogászgyűlésen 1939-ben tartott előadását foglalja magában. A mű, tárgya és kifejezésmódja szerint, a nemzetközi jog területére tartozik; Schmitt világosan és ismételtelen hangoztatja is, hogy a tanulmány célja a „nagyter“-gondolatnak a nemzetközi jogba való bevezetése és meghonosítása. Az értekezés jelentősége azonban túlnő egy szűkebb jogi szak kere-

tein és e folyóirat olvasóközönségének figyelmét is méltán vonhatja magára.

I. A nagytekintélyű szerző fejtegetéseinek kiindulópontjául az az elvi tétel szolgál, hogy a nemzetközi jog nemcsak személyi alapon álló, a néphez és államhoz tartozásból kiinduló jog, hanem letelepült, egymás mellett és között élő, egymást becsülő (!) népek közötti *térbeli rendezést* is jelent. E „Raumordnung“ gyökerei az állam területi vonatkozású fogalmára nyúlnak vissza, amikor is az állam elemét tevő területet nemcsak elvont értelemben kell venni, hanem mindig konkrét „terekre“ és „nagyterekre“ kell gondolnunk. Schmitt elítéli azt az irányzatot, amely az utolsó évtizedek során igyekezett a nemzetközi jogban a konkrét területi problémákat háttérbe szorítani, egyrészt a versaillesi rendszer hasznélvezőinek szerződési pozitívizmusa, másrészt a zsidó szellemiség hatása alatt, amelynek a földhöz semmilyen természetes kapcsolattal nem fűzött képviselői (pl. Kelsen, Nawiaszky) az államterületet pusztán „illetékességi szférának“ tekintették.

Mindenekelőtt a *tér-elv nem-valódi vagy idejét múlt példáit* sorakoztatja fel. Ilyenek voltak a gyarmati terjeszkedés korszakában az *érdekerületek* elismerése, vagy a *Sarkvidék egyes szektoraira* a hozzájuk legközelebb eső állam által emelt elsőbbségi igények, amelyeket Schmitt — behatóbb indokolás nélkül — nem tekint igazi térrendezési elveknek. *A hatalmak egyensúlyának* a XIX. században divatos tétele nem volt érzéketlen a tér fogalma iránt, de annak lényegét mégsem foglalja magában. Már inkább a tér-elven sarkallik a *természetes határok* elmélete, amely évszázadokon át a Rajna balpartjának meghódítására törekvő francia terjeszkedési politika jelszavául szolgált és béketárgyalásoknál ma is szerepel: ezt a gondolatot újszerű megvilágításban használja fel a geopolitikának főleg *Haushofer* nevéhez fűződő tudománya. Szerepel a térbeli elem abban az irányzatban is, amely *az erősen szaporodó népek terjeszkedésre való jogát* vitatja az utódokban szegény nemzetekkel szemben. Schmitt ezt az azóta a gyarmatok kérdésében, nyugat felé, a német publicisztika által is hangoztatott szempontot főleg olasz és japán igénynek minősíti és azt mondja róla, hogy bár területi követelések alapja lehet, mégsem tekinthető sajátos nemzetközi jogi nagytér-elvnek. Figyelmen kívül hagyandók Schmitt szerint a népszövetségi rendszer kereteiben létrejött ú. n. *regionális egyezmények* is, amelyeknek legjellemzőbb példája a kisantant-paktum. Ezekkel kapcsolatban ugyanis tájról, térről csak egészen általános értelemben lehet beszélni és valójában csupán régi stílusú támogatási vagy szövetségi szerződéseket jelentenek. Közülük — mondja Schmitt — csak az 1925-ben kötött locarnói egyezmény lehetett volna igazi térrendezés magjává, ha nem tartották volna fent Németország egyoldalú lefegyverzését és ha Franciaországnak 1936-ban a Szovjettel kötött katonai szerződése az államok locarnói közösségét szét nem rombolta volna.

II. A nagytér-gondolat első *igazi* és eddig legeredményesebb megvalósítását Schmitt az 1823-ban nyilvánított *amerikai Monroe-eloben* látja. Ennek lényege tömören három tételben foglalható

össze: valamennyi amerikai állam függetlensége, gyarmatosítási, valamint beavatkozási tilalom a nem-amerikai államokkal szemben. Schmitt hangoztatja, hogy a nagytér nemzetközi jogi fogalmának kiépítésével nem a Monroe-doktrinának más földrészekre való átültetése a célja, hanem csak az abban rejlő eszmei csírákat akarja hasznosítani. Sok vita folyt arról, hogy a Monroe-elv *jellegét* tekintve igazi nemzetközi jogi szabály-e, vagy csak az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájának irányelve; Schmitt szerint a principiumnak ilyen felboncolása hibás és haszontalan eljárás. Nem vitatható, hogy a nemzetközi jogi elmélet és gyakorlat hosszú idő óta fennálló és érvényesülő jelenségnek ismeri el. Az 1899-ben tartott első hágai békeértekezlet óta kétségkívül az a helyzet, hogy az amerikai államok nemzetközi szerződésai mindig a Monroe-elvre vonatkozó kifejezett vagy hallgatóságos fenntartással jönnek létre. Így történt ez a népszövetségi egyezségokmány 21. §-ában, továbbá az 1928-ban létrejött és Kellogg-nak, az USA külügyi államtitkárának nevéhez fűződő békepaktum megkötésénél is.

A Monroe-doktrina *tartalma* különben igen bizonytalan és multja folyamán sokszor ment értelemváltozáson keresztül. Eredeti védekező jellege helvett később támadóvá, az amerikai terjeszkedés eszközévé, másfelől viszont tisztán az Egyesült Államok javára szolgáló kikötésből az összes amerikai államok által érvényesíthetővé vált. Az északamerikai kapitalista imperializmust szolgáló fegyverré a XIX. és XX. század fordulóján tette Theodore Roosevelt elnök; ezóta az Egyesült Államok politikusai igyekeztek érvényét az egész földre kiterjeszteni, Kínában a „nyitott kapu” elveként beszélve róla, Wilson híres kongresszusi üzenetében pedig a népek önrendelkezési jogaként fogalmazva meg. Általában a változó politikai helyzeteknek megfelelően magyaráztak bele akármit, vagy korlátozták érvényét. Schmitt a maga nagytér-gondolata szempontjából mégis azért tartja — különösen Közép- és Kelet-európában — felhasználhatónak, mert egy térnek valamely vezető hatalom által hordozott politikai rendező elvét jelenti, amely a tértől idegen hatalmak beavatkozását kizárja. A Monroe-elv politikai ellenlábasa keletkezésének idején a Szent Szövetség alapjául szolgáló uralkodói legitimitás elve volt, amely a törvényes status-quo védelmében más államok viszonyaiba való beavatkozással járt és ép ezt akarta Monroe az amerikai kontinens szabad népeitől elhárítani. Schmitt nem titkolja azt a nézetét, hogy most a nyugati demokráciákat tekinti az ő Monroe-szerű nagytér-elméletével szemben álló, a fennálló viszonyokat védeni igyekvő Szent Szövetségnek.

Rámutat ezután Schmitt arra, hogy a Monroe-elvvel sokszor párhuzamba állítják azt az angol tételt, amely a *brit birodalom közlekedési utainak biztonságát* hirdeti. Szerinte ez az álláspont, amelyet kétségtelenül a világbirodalom létfontosságú érdekei indokolnak, két vonatkozásban tér el a Monroe-doktrinától: 1. nem területeket, hanem vízi és légi utakat, olajvezetékeket stb. véd, 2. nincs eszmei tartalma, hanem pusztán a brit érdekeknek meg-

felelő állapotokat óvja. Közismert példája ennek az angol érdekű rendezésnek a szuezi csatornával kapcsolatos magatartás. Az Anglia által kötött nemzetközi szerződésekben szereplő fenntartások — mint épen a Monroe-elvvel való összefüggésében említett Kellogg-paktumnál is történt — többé-kevésbé nyíltan a birodalom kereskedelmi útvonalainak biztosítása terén hagynak Angliának szabad kezet.

III. Schmitt tanulmányának magyar szempontból legfontosabb részét az utolsó két fejezet képezi, amelyekben a *közép- és keleteurópai térség nemzetiségi kérdéseit* és a „birodalom“ jogi fogalmát teszi elemzés tárgyává. Ennek során mindjárt élesen állást foglal a nemzetközi jog univerzalisztikus felfogása ellen, amely szerinte a Népszövetség és az általa létesített kisebbség-védelem sírját is megásta. A tartalmatlan „kisebbség“ kifejezés alatt igen sokféle értelmezés húzódik meg. Emellett a versaillesi rendszer kisebbségi joga veleszületett ellenmondásban szenvedett; az egész építmény alapjává ugyanis a liberális individualizmus mindenütt megvalósítani kívánt elveit (az állampolgári jogegyenlőséget és az egyéni szabadságjogokat), valamint a népek fölötti egyetemesség gondolatát tette, mégis történeti okokból csak bizonyos területre, nevezetesen a Balti és a Földközi-tenger között elterülő középkeleteurópai kis államokra írta elő a szisztéma alkalmazását, ami ezek megbélyegzését jelentette. Még erősebben kifogásolandó az, hogy a rendelkezések betartásának ellenőrzését és az esetleg szükséges beavatkozást az e tértől idegen nyugati hatalmakra bízta. Schmitt ennek az összeomlott kisebbségvédő műnek a helyébe olyan megoldást kíván állítani, amely minden uniformizáló, az egész világra kiterjedő eszmét kikapcsol és az említett közép- és keleteurópai nagytérben élő népcsoportok helyzetének rendezését e tér hatalmaira, elsősorban a Német Birodalomra bízta. Németország e téren belül különösen is igényt emel a más államokban élő német népcsoportok védelmére és irányítására.

A „nagytér-rendezés“ művét Schmitt a „birodalom“ fogalmára akarja felépíteni. Birodalmon azokat a vezető hatalmakat kell érteni, amelyek által képviselt politikai gondolat kisugárzik egy meghatározott nagytérbe és ebből a „téridegen“ hatalmak beavatkozását elvileg kizárja. A birodalomnak, az általa politikailag befolyásolt nagytérnek és a be nem avatkozási elvnek ez az összefüggése teszi lehetővé a népek békés együttélését a méltányosan felosztott földgolyón. A nagytér természetesen tágabb kiterjedésű, mint az azt vezető birodalom területe és rajta különböző államok s népek találhatók, amelyeknek életét a népi alapon álló birodalom tiszteletben tartja. A birodalomnak és az azt környező nagytérnek ezt a meghatározását azután Schmitt két irányban igyekszik világosan elhatárolni. Egyfelől a XVIII. és XIX. századi felfogás szerint a nemzetközi jog egyedüli alanyait képező és egymás közt elvileg egyenlőnek tekintett államokkal szemben, másfelől a liberális demokrácia s a bolsevizmus által képviselt és az államok szuverénitását a Népszövetség vagy valamely más világegyesülés javára csorbítani kívánó univerzalizmus ellenében. Ami az első

pontot illeti, ahhoz, hogy valamely állam ezt a nevet tényleg megérdemelje, bizonyos mértékű szervezettség, megbízhatóság, fegyelem és összetartás szükséges, mert ha az államot alkotni óhajtó népben a megfelelő szervezési képesség hiányzik, úgy nem tarthat számon a nemzetközi jogalanyiság elnyerésére. Az államnak elismerhető alakulatok között is szembeszökő tényleges egyenlőtlenség mutatkozik, amit a nemzetközi jog — főleg a népszövetségi korszakban — hiába próbált elleplezni és a hatalmi egyensúlynak különböző koalíciók létesítése útján való, ingatag megteremtésével közömbösíteni. Az ilyen koncepciók életének az volt a feltétele, hogy Európa középpontja gyenge legyen; amint ez az állapot Németország megerősödésével megszűnt, az eddigi nemzetközi jogi kategóriák is összeomlottak. Államok helyett ma a fentiekben jellemzett birodalmakat kell a nemzetközi jogalanyiság tengelyébe helyezni; a népiség eszméjétől áthatott és a vezetésre hivatottnak mutakozó birodalom körül találhatják meg természetes helyüket a népek is, amelyeknek kapcsolatai önmagukban véve nem léphetnek az eddigi államközi jog helyébe. A másik irányba tekintve, az ilyen birodalmakban való gondolkodás mereven szemben áll az egyetemes világ-jog eszméjével, amely a tértől idegen hatalmak folytonos beavatkozásával és ezáltal valóságos anarchia teremtésével jár.

Schmitt munkájának elolvasása azért hasznos, mert megismerteti velünk azokat a szellemi fegyvereket, amelyeket a német tudósok kovácsolnak a birodalom külpolitikai célkitűzéseinek alátámasztására. Schmitt már tanulmánya terjedelménél fogva sem bocsátkozik a részletekbe és számos kérdést csak érint, vagy éppenséggel nyitva hagy; az általa felvázolt újszerű fogalmak közelebbi kitöltésén azután más szakírók és publicisták dolgoznak. A megállapított tételek érvényét — helyes önmérséklettel — nem kívánja minden áron más földrészekre kiterjeszteni, hanem elsősorban európai alkalmazásukra gondol. Bár közigazgatási kérdésekkel nem foglalkozik, fejtegetései mégis élénk állítják azt a keretet, amelyben a mai német elképzelés szerint a közép- és kelet-európai nagytérben elhelyezkedő államok igazgatásának mozognia kell.

2. *Walz, Gustav Adolf: Neue Grundlagen des Volksgruppenrechts.* (Sonderveröffentlichung aus dem Sammelband „Politische Wissenschaft“, herausgegeben von Professor Dr. Paul Ritterbusch. — Deutscher Rechtsverlag, Berlin—Leipzig—Wien, 1940, 40 l.)

Ez az értekezés is ugyanazon a kieli jogászgyűlésen került felolvasásra, mint Schmitt előbb ismertetett tanulmánya. A külső összefüggésen kívül azonban bizonyos belső kapcsolat is van a két munka között; Walz előadása a Schmitt-féle elgondolás egyik eleméről, a nemzetiségi kérdéstről való mai német felfogás részletes kifejtését tartalmazza.

I. Előljáróban Walz is az 1914-18-as világháborút követő békeszerződések által alkotott kisebbség-fogalom és a kisebbségek védelmét célzó intézkedések hibáival számol le. Nem szólva az erre

vonatközö kötelezettségekkel megterhelt államok jóakarátának hiányáról és a nyugati hatalmak politikai hegemoniájának biztosítását célzó hátsó gondolatokról, Walz a baj legmélyebb gyökerét abban látja, hogy a kisebbségi szerződések — néhány papíron maradt kivételtől eltekintve — nem ismerték el zárt közösségeknek a népcsoportokat, hanem a francia forradalom óta uralkodó nemzet-fogalomból kiindulva, az államnén belül bizonyos szempontból különálló, a többséggel szemben számbeli kisebbséget képező *egyéneket* láttak csak bennük. Ilyen kisebbségben lévő embercsoportok a liberális elmélet szerint nagyon sokféle alapon állhatnak elő; ezek közül a páriszkörnyéki szerződésekben a fajt (persze nem napjaink német értelmezése szerint), a vallást és a nyelvet emelték ki, mint a védelemben részesítendő kisebbségi alakulások elválasztó jegyeit. Ennek a többféle kritériumnak — főleg a külső beolvadásra törekvő és vallásként szerepelni kívánó zsidóság befolyására történt — egymás mellé állításával Walz szerint elködösítették a népiség egyedül döntő fogalmát.

Már most a népszövetségi elgondolás az így meghatározott kisebbségek *jogállását* — ahogy erre, mint láttuk, Schmitt is utalt — az emberi szabadságjogok élvezetének biztosításában és a hatóságok előtti egyenlő elbánásban, azaz épen a kisebbség-mivoltuktól való eltekintésben foglalta össze. Walz itt találóan és a közigazgatási jogász számára érdekesen mutat rá arra, hogy ez az egyenlő kezelés a gyakorlatban a többségi nép által alkotott eljárási szabályoktól, a diszkrecionális hatalom területén pedig még hozzá a közigazgatási szerveknek nemzeti szempontok által befolyásolt szabad belátásától függ! A jogvédelem csak a kisebbséghez tartozó egyes polgárt illette meg, míg a népcsoportot, mint összességet, testületet legfeljebb a kulturális és jóléti igazgatás terén vették számba.

A kisebbségeknek ezt a jogi helyzetét nem a kölcsönösen érdekelt államok között létrejött megállapodások, hanem egyfelől a győztes nagyhatalmak, másfelől a nemzetiségi tömegekkel a vesztes országok rovására megnövelt államok közti szerződések biztosították. A kisebbségi *sérelmek felülvizsgálására* irányuló eljárásból elvileg kizárták az elszakított kisebbségek anyaországát és itt is a népszövetségi tanács vezető hatalmainak juttattak döntő szerepet, arra való hivatkozással, hogy náluk van meg a szükséges tárgyilagosság, holott ezeknek is volt a dologban érdekük, és pedig az, hogy a kisebbségek a legyőzött, de mégis túlerősnek érzett németiség rovására asszimiláltassanak. (A többi vesztes nemzetek említésével nem találkozunk.) A szerződések rendelkezéseinek érvényesítésére hivatott genfi módszerek gyakorlati eredményeiről azután Walz körülbelül ugyanolyan képet fest, mint amelyet a magyar államférfiaktól és szakíróktól az elmúlt két évtizedben annyiszor kaptunk.

II. A szerző ezekután a *népiségnek* a liberális eszmevilággal szembehelyezkedő fogalmát méltatja. A népi gondolat fontosságát a nemzeti szocialista mozgalom domborította ki, a Birodalomtól politikai határoktól elszakított népcsoportok megtartása érdekében.

A népiség mivolta nem a számszerű vonatkozásokon fordul meg — mint a kisebbségé — hanem minőségi különbségen és értéken alapul; a nép történeti folyamat során keletkezik, de mai kialakultságában már állandó, nem asszimilálható és asszimilálni nem kívánó (sőt esetleg disszimilációkat végrehajtó) együttest jelent, amelyhez bizonyos települési terület tartozik. A népiség tehát Walz szerint konzervatív, a világ megbékélését szolgáló jelenség.

A *népcsoport* valamely népközösségnek az a része, amelynek politikai sorsa egy idegen állam keretei között való életben áll. Kisebbség és népcsoport között az a különbség, hogy az előbbi az államot alkotó többségi nemzettel, az utóbbi viszont a saját — esetleg különböző államokban szétszórt — népnek az összességével áll logikai kapcsolatban. Ebből az következik, hogy a népcsoport fogalmához nem fűződik semmiféle kisebbségtudás és hogy az eltérő népiséghez tartozók kölcsönösen tiszteletben tartják egymást. A népcsoportok sajátosságának pozitív elismerése kell, hogy alapját képezze az *államok jogalkotásának* a konkrét körülményekhez képest megszabandó kérdésekben, de mindenesetre egyházi, iskolai, művelődési és szociális téren, ami persze nem érinti az állampolgári kötelezettségek egyforma teljesítését. A jogszabályoknak e mellett számot kell vetniük azzal, hogy a népcsoport közösséget jelent; ebből az következik, hogy a népcsoportot közjogi személynek kell elismerni, neki autonómiát kell adni. További követelmény az anya-néppel való szabad kulturális érintkezés, valamint megfelelő gazdasági „élettér” biztosítása. A Genfben divott nemzetközi beavatkozási módszerekkel szemben e jogi helyzet tiszteletben tartása az anya-nép államára hárul; a legeszményibb állapot az, ha a kölcsönös népcsoportokra nézve államközi szerződések jönnek létre.

Itt jut el Walz az egész probléma kulcspontjához, ahhoz a kérdéshez, hogy milyen kritériumok alapján állapítandó meg a valamely népcsoportozás való tartozás és hogy ki hivatott ennek eldöntésére? *A népcsoportok elhatárolása* tárgyi jegyek nyomán (pl. nyelv, leszármazás, név, vallás), vagy alanyi módszerrel (az érdekeltek nyilatkozata) történhetik. Walz szerint egyik álláspont kizárólagos elfogadása sem felel meg az igazi népi elvnek, hanem ezeknek a népcsoportok felfogása szerint más-más módon való vegyítésére gondol, mégis túlsúlyt engedve a szubjektív elvnek, amelyet csak gyökeres faji különbség (pl. zsidóság, cigánység) esetén akar kizárni. *Az egyesek hovatarozásának eldöntésében* vita esetén szerepet kell engedni a népcsoportok szerveinek.

III. Művének zárórészében Walz még egyszer szembeállítja egymással a XIX. századi nacionalizmus és az új népi gondolat főbb világnézeti és politikai elveit. Támadja az előbbinek racionális egyenlősítő s egy elvont értelmű fejlődésre beállított, emancipációs irányzatát és hitet tesz a mai eszméknek a népek sajátosságát és különbözőségét, valamint az egyéneknek a közösség által való meghatározottságát hirdető igazságai mellett; az előbbit tartja imperializmust rejtőnek, az utóbbit viszont békítő szándékúnak.

Végül egy időszerű példára térve át, annak a bizonyításával foglalkozik, hogy a cseh kérdésnek 1939 márciusában bekövetkezett német értelmű megoldása nem jelent a népi elvről való letérést.

A hazai nemzetiségi kérdés történetében legutóbb bekövetkezett fejlemények világánál felesleges hangsúlyoznunk Walz fejtegetéseinek a magyar jogászi közvélemény számára életbevágóan fontos voltát.

MARTONYI JÁNOS.

Eberhard Barth: Wesen und Aufgaben der Organisation der gewerblichen Wirtschaft. Hamburg, 1939.

A nemzetiszocialista német birodalom a gazdasági élet állami irányítására hatalmas szervezetet épített ki, amelynek munkásságában a birodalom hatalmas katonai teljesítményeinek is egyik leglényegesebb előfeltételét kell látni. Barth műve mind e szervezet felépítéséről, mind annak feladatköréről tiszta képet nyújt az olvasótábornak. Rámutat arra, hogy a német birodalom nem maga gazdálkodik, nem is csak „közigazgatja“ a gazdasági életet, hanem *irányítja* azt, vagyis megszervezi, „manövrierungsfähig“-gé teszi, kézben tartja és gazdaságpolitikai céljai szolgálatába állítja.

Barth tanulmányának nagyobb része a gazdasági élet szervezetéről, felépítéséről szól. Ennek részletes ismertetésére nem kívánunk kiterjedni, mivel arról bárki magyar nyelven tájékozódhat *Nagy Károlynak* a Magyar Közigazgatástudományi Intézet kiadványai sorában megjelent: *Gazdasági közigazgatás a német nemzetiszocializmus rendszerében* című alapos tanulmányából. A leglényegesebb ebben a vonatkozásban az, hogy párhuzamosan és egymás mellett két intézménycsoport áll fenn, amelyek közül a kamarák a területi, a birodalmi csoportok (Reichsgruppe, Wirtschaftsgruppe, Fachgruppe stb.) pedig a szakmai tagozódáson épülnek fel. Közös összekötő szervei a kétféle organizációnak középfokon a gazdasági kamarák (Wirtschaftskammern), felsőfokon pedig a birodalmi gazdasági kamara (Reichswirtschaftskammer). Az általános benyomás az, hogy a szervezet most van kialakulóban és még nem találta meg végleges egyensúlyi helyzetét.

Barth a kamarák és csoportok feladatát 3 főfunkcióban jelöli meg: 1. az állam által megállapított nagy célkitűzéseket és irányvonalakat a vállalatokhoz közvetíteni és azok végrehajtásáról gondoskodni; 2. a már végrehajtott vagy még csak tervezett állami intézkedések, jogszabályok gazdasági kihatásairól, továbbá a gazdasági élet szükségleteiről az állami szerveket tájékoztatni; 3. az alájuk rendelt vállalatokat oktatni, nevelni, tanáccsal ellátni, általában őket a legnagyobb teljesítmény kifejtésére képessé tenni.

Barth könyvének legfontosabb tanulsága az, hogy a gazdasági élet autonóm szervei *technikai* és nem *politikai* funkciót végeznek. Az állammal *szemben* nincsenek jogaik, mert az állam jogilag a gazdasági élet területén sincs korlátozva, jogilag bármit tehet. A

német birodalom nem teszi politikai tényezővé a gazdasági érdekképviselőket, hanem a politika szolgálatába állítja őket, egyrészt mint kitűnő technikai segédeszközt, amellyel a gazdasági élet egészét, céljainak megfelelően mozgatni tudja, másfelől mint tárgyilagos tanácsadó és véleményező szervet, amely az intézkedések szakszerűségét és gyakorlati kivihetőségét biztosítja. A német gazdasági szervezetben tehát a küzdelem nem a hatalomért, hanem kizárólag az eredményért folyik.

VALLÓ JÓZSEF.

TUDOMÁNY ÉS ÉLET.

A határozathozatal kötelessége. (Silence de l'administration).

Az 1957. január 26-i német tisztviselő törvény (Deutsches Beamtengesetz) 142. és 143. §-a úgy rendelkezik, hogy a közszolgálati jogviszonyból származó vagyoni jogi igényeket a közigazgatási bíróságok előtt lehet érvényesíteni, feltéve, hogy a szolgálati főhatóság az igény elismerését megtagadta, vagy pedig a kérelem beérkezésétől számított 6 hónap alatt döntést nem hozott. A határozathozatal elmulasztása tehát ugyanúgy támadható meg jogorvoslattal, mint az elutasító határozat.

A határozathozatal halogatása elleni jogvédelem a közigazgatási eljárás szabályozásának egyik alapvető követelménye. Az elutasító határozattal szemben ugyanis a fél védekezhet, jogorvoslattal élhet, a határozathozatal halogatása azonban — ilyen értelmű kifejezett rendelkezés hiányában — nem támad-

ható meg jogorvoslattal. A külföldi államok jelentős része már segített ezen a bajon. A külföldi közigazgatási eljárásjogokban kétféle rendszer alakul ki: a francia rendszer a *silence de l'administration* esetében 4 hónap után panaszjogot ad a félnek a *közigazgatási bírósághoz*, az osztrák rendszer szerint viszont ilyen esetben, 6 hónapi késedelem után a fél kérelmére a hatáskör arra a *közigazgatási hatóságra* száll át, amelyik az érdemi jogorvoslat felülbírálására is hivatott volna. Az osztrák megoldás fogyatékosága az, hogy a legmagasabb fokú közigazgatási szervek, különösen a minisztériumok halogatása ellen nem nyújt jogvédelmet. A fentemlített német törvény, mint látjuk, a köztisztviselői illetményigények kérdésében a tökéletesebb francia megoldást alkalmazza.

V. J.

X Kodifikációs-technikai követelmények érvényesülése az új szlovák alkotmányban.

Már a rómaiak felismerték a jog szelleme és a törvény betűje közötti különbséget. Ez a különbség, amely gyakran ellen-

tétte fokozódik, többek között a jogszabályrendezés, a kodifikáció szempontjából is megoldásra váró problémákat vet fel. Ha

törvénytárunk régebbi, 50—60 évvel ezelőtti köteteit lapozgatjuk, mindjárt érezzük a még hatályban lévő rendelkezéseknél is, hogy azokat olyan szellemben kodifikálták, amely sokban eltér a mai jogi közfelfogástól. Szembeötlök pl. hogy ma már jelentéktelennek tűnő részletkérdéseket a régi törvények szinte kicsinyes aprólékossággal szabályoznak. Máskor a törvény nyelvezete, stílusa hat félszegen az esetleg újabb időkől származó kiegészítések és módosítások szövege mellett. Nem egyszer az is előfordul, hogy a régi rendelkezés szövege ellentétben áll azóta kialakult jogpolitikai elvekkel, a modern jogfelfogással. Mindez abból adódik, hogy a törvény holt betűjéről lesiklott a fejlődő élet és jogfelfogás. A kettő közötti szakadék azonban többnyire nem annyira szemeteszerű és nem bír akkora politikai jelentőséggel, hogy kikényszerítene a kérdéses törvénynek korszerű formába öntését. Ez a mulasztás azonban, megtoldva a novelláris jogalkotás zavaros következetlenségeivel, nem egy esetben tűrhetetlen helyzetet teremtet.

Olyan országokban, amelyeknek részei bizonyos ideig idegen impérium alatt állottak, további súlyos probléma a jogegységesítés, az idegen joganyagnak a hazai jogrendszerbe való beillesztése, vagy abból való kiküszöbölése.

Az új szlovák alkotmány a jogszabályok elantikválódása ellen úgy védekezik, hogy 99. §-

ában kimondja: minden törvény és rendelet hatályát veszti legkésőbb a kihirdetéstől számított 25 év alatt. Ha a törvényt az új szlovák állam megalakulása előtt (tehát idegen impérium alatt) hozták, úgy annak hatálya már legkésőbb 1950-ben megszűnik. A szlovák alkotmány kiküszöböli a novelláris jogalkotás rendszertelenségét is, amennyiben az alkotmány 99. §. 3. pontja értelmében az 1950. évtől kezdve korábbi rendelkezést hatályosan csak oly módon lehet megváltoztatni, ha egyidejűleg közzétételek annak a rendelkezésnek teljes szövege, amelyet a változtatás közvetlenül érint.

Figyelemreméltónak és célravezetőnek tartjuk ezeket az újszerű rendelkezéseket. Egy negyed század eltelte valóban indokolja, hogy a jogalkotó felülvizsgálja a jogszabályt, vajjon az még mindig használható-e. Az idegen impérium által alkotott jogszabályok kiküszöbölésére pedig nekünk is különös gondot kell fordítanunk éppen ma, amikor a többszöri örvendetes területgyarapodás komoly erőfeszítést kíván, a jogegység biztosítása terén. Emellett — hogy a magyar kodifikáció régebbi adósságait is szóba hozzuk — idézzük emlékezetünkbe ebben a vonatkozásban, hogy néhány év múlva már felkészülhetünk a *Bach-korszakban* alkotott bányatörvény évszázados fennállásának megünneplésére.

A KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY
1941. ÉVFOLYAMÁNAK MELLÉKLETEI.

A KÜLFÖLDI JOGFEJLŐDÉS FORRÁSANYAGA.

Birodalmi közszolgálati fegyelmi rendtartás.¹

*A birodalmi kormány az alább kihirdetett törvény megalkotását
határozta el:*

I. FEJEZET.

A törvény alkalmazása.

1. §. A birodalmi közszolgálati fegyelmi rendtartás kiterjed mindazokra a tisztviselőkre és nyugállományú tisztviselőkre, akik a Német Tisztviselőtörvény hatálya alá esnek.

2. §. Azt a tisztviselőt, aki a korábban fennállott tisztviselői jogviszonyból kivált, akit elbocsátottak vagy aki nyugállományba lépett, a jelen törvény alapján, szintén eljárás alá lehet vonni, ha a szolgálati vétséget vagy a szolgálati vétségnek tekintendő cselekményt (Német Tisztviselőtörvény 22. § 1. bek.) vagy a korábban fennállott tisztviselői jogviszony tartama alatt, vagy mint nyugállományú tisztviselő követte el; a Német Tisztviselőtörvény 22. § 1. bek. 2. tételében meghatározott cselekmények a korábban fennállott tisztviselői jogviszonyból kivált vagy elbocsátott tisztviselőnél is szolgálati vétségnek tekintendők. A szolgálatadó megváltozása a fegyelmi eljárást nem akadályozza.

3. §. Az illetékes hatóság köteleesség-szerű mérlegelés útján határozza meg azt, hogy valamely szolgálati vétség miatt szükség van-e a jelen törvény alapján való közbelépésre; a

mérlegelés folyamán a tisztviselő egész szolgálati és szolgálaton kívüli magatartására tekintettel kell lenni.

II. FEJEZET.

Fegyelmi büntetések.

4. § (1) A fegyelmi büntetések a következők:

megintés (*Warnung*),
dorgálás (*Verveis*),
pénzbírság (*Geldbusse*),
illetménycsökkentés (*Gehaltskürzung*),
szolgálatból való eltávolítás (*Entfernung aus dem Dienst*),
nyugdíjcsökkentés (*Kürzung des Ruhegehalts*) és
nyugdíjvesztés (*Aberkennung des Ruhegehalts*).

(2) Egyazon fegyelmi eljárás során a fegyelmi büntetéseknek csak egyike szabható ki.

5. § (1) A megintés a tisztviselő bizonyos meghatározott magatartásának (cselekedet vagy mulasztás) rosszszalása azzal a felhívással, hogy azt a jövőben kerülje el.

(2) A dorgálás a tisztviselő bizonyos meghatározott magatartásának a megrovása.

(3) Nem fegyelmi büntetések a szolgálati előjárónak azok a rosszszaló

¹ Reichsdienststrafordnung vom 26. Januar 1937 (Reichsgesetzblatt I. 71. 1.)
Fordították Karcsay Sándor és Benárd Aurél.

nyilatkozatai (rendreutasítások, figyelmeztetések stb.), amelyeket nem jelölnek meg kifejezetten, mint megintést vagy dorgálást.

6. §. A pénzbírság a tisztviselő egyhavi szolgálati illetményeit túl nem haladhatja. Nem haladhatja meg a pénzbírság a háromszáz birodalmi márkát, ha a tisztviselőnek nincsen szolgálati illetménye, vagy azt csak munkamegbízásának tartama alatt élvezi. Azoknál a tisztviselőknél, akik csupán díjazásban részesülnek, a pénzbüntetés legfeljebb ezer birodalmi márkáig terjedhet.

7. § (1) Az illetménycsökkentés a mindenkor szolgálati illetményeknek legfeljebb egyötödével való és legfeljebb öt évig tartó törtrészarányú kevesbítése. Az illetménycsökkentést figyelmen kívül kell hagyni a megbüntetett tisztviselő korábbi tisztviselői jogviszonyából szerzett ellátási igényének rendezésénél (Német Tisztviselőtörvény 122. s köv. §§.)

(2) A megbüntetett tisztviselő várakozási állományba vagy nyugállományba lépése esetén a csökkentett szolgálati illetmények alapján számított várakozási illetményt, vagy nyugdíjat az illetménycsökkentés tartama alatt ugyanabban az arányban kell csökkenteni, mint a szolgálati illetményeket.

(3) A megbüntetett tisztviselő elhalálása esetén a halálzási hónapra járó illetményeket és a halálzási segélyt az illetménycsökkentés tartama alatt ugyanabban az arányban kell csökkenteni, mint a szolgálati illetményeket; az özvegyi- és árvaellátás csökkentetlen marad.

8. § (1) A szolgálatból való eltávolítás maga után vonja a szolgálati illetményekre és ellátásra irányuló igénynek, valamint a hivatali cím, a hivatallal kapcsolatban adományozott egyéb címek s az egyenruha viselése jogának elvesztését.

(2) A szolgálatból való eltávolítás és jogkövetkezményei kiterjednek mindazokra a hivatalokra, melyeket a megbüntetett tisztviselő az ítélet jogerőre emelkedésekor a közvetlen vagy közvetett birodalmi közszolgálatban betöltött, feltéve, hogy a 112. § 6. bekezdéséből más nem következik.

9. § (1) Nyugállományba helyezett tisztviselő ellen fegyelmi büntetésként csak a nyugdíjcsökkentés és a nyugdíjvesztés alkalmazható; a 7. § 1. bek. 2. tételé megfelelően alkalmazandó. Nyugdíjvesztés kiszabásának csak ak-

kor van helye, ha a még szolgálatban álló terhelt ellen a szolgálatból való eltávolításnak lenne helye; a nyugdíjcsökkentés az illetménycsökkentés helyett szabandó ki.

(2) A nyugdíjvesztés maga után vonja a hátramaradottak ellátására irányuló igénynek, valamint a hivatali cím, a hivatallal kapcsolatban adományozott egyéb címek és az egyenruha viselése jogának elvesztését. Ezek a következmények kiterjednek mindazokra a hivatalokra, melyeket a megbüntetett tisztviselő nyugállományba lépésekor betöltött.

(3) A nyugdíjcsökkentés mértéke és tartama a 7. § 1. bek. szerint igazodik; a nyugállományú tisztviselő halála esetén a 7. § 3. bek. megfelelően alkalmazandó.

10. § (1) Az újra tisztviselővé ki nevezett volt nyugállományú tisztviselő, akit a szolgálatból eltávolítanak (8. §) csak olyan esetben veszti el a 9. § 2. bekezdésének megfelelően korábbi nyugdíjára és a hátramaradottak ellátására irányuló igényét, valamint egyéb jogosítványait, ha őt a korábbi tisztviselői jogviszonyában elkövetett szolgálati vétségért, vagy pedig a Német Tisztviselőtörvény 22. § 1. bek. 2. tételében meghatározott cselekményért ítélik el; az utóbbi esetben a cselekmény elkövetésének ideje nem mértékadó.

(2) Azt a nyugállományú tisztviselőt, aki a közszolgálatban való utolsó foglalkoztatása előtt már egy korábbi tisztviselői jogviszonyból nyugállományba lépett, a korábbi tisztviselői jogviszonyból eredő igények és jogosítványok (9. § 2. bek.) csak abban az esetben illetik meg továbbra is, ha csupán az utolsó tisztviselői jogviszonyában elkövetett szolgálati vétség miatt ítélik el és az ítéletnek nem a Német Tisztviselőtörvény 22. § 1. bek. 2. tételében meghatározott cselekmény a tárgya.

III. FEJEZET.

Fegyelmi eljárás.

1. Általános rendelkezések.

11. § (1) Az illetménycsökkentést, a szolgálatból való eltávolítást, a nyugdíjcsökkentést és a nyugdíjvesztést csak a fegyelmi bíróságok szabhatják ki alakszerű fegyelmi eljárás során.

(2) A megintést, dorgálást és pénzbírságot a szolgálati előljáró kiszabhatja a fegyelmi parancs útján is.

12. §. Ha a tisztviselő ellen nyugállományba lépésének idején alakoszerű fegyelmi eljárás van folyamatban, a nyugállományba lépés ennek folytatását nem akadályozza. Nyugállományú tisztviselő ellen fegyelmi eljárást csak nyugdíjazása előtt elkövetett szolgálati vétség, vagy pedig a Német Tisztviselőtörvény 22. § 1. bek. 2. tétele értelmében szolgálati vétségnek tekintendő cselekmény miatt lehet elrendelni.

13. § (1) Ha szolgálati vétség miatt fegyelmi eljárás alatt álló terhelt ellen ugyanazon tényállás miatt bünvádi eljárás során közvádat emeltek, a fegyelmi eljárás megindítható ugyan, de azt a bünvádi eljárás befejezéséig fel kell függeszteni. Felfüggesztendő a megindított fegyelmi eljárás akkor is, ha annak folyamata alatt a terhelt ellen közvádat emelnek. A fegyelmi eljárás folytatható, ha a bünvádi eljárás a terhelt személyében fekvő okokból nem folytatható tovább.

(2) A terheltnek a bünvádi eljárás során való felmentése esetén ellene a bünvádi vizsgálat tárgyát alkotó tények miatt csak akkor rendelhető el, vagy folytatható a fegyelmi eljárás, ha ezek a tények anélkül, hogy valamely bűncselekmény tényálladékát betöltenék, a szolgálati vétség fogalmát kimerítik.

(3) A fegyelmi eljárásban hozandó határozat számára a büntető ítélet ténymegállapításai kötelező erejűek, ha csak a fegyelmi bíróság a tényállás újból való megállapítását egyhangúán hozott végzésével el nem határozza.

14. §. A fegyelmi eljárás felfüggeszthető, ha a szolgálati vétség megítélése olyan kérdés elbírálásától függ, amely más — már folyamatban lévő vagy megindítandó — eljárás során kerül eldöntésre. A fegyelmi eljárást legkésőbb a másik eljárás végérvényes befejezése után tovább kell folytatni. A másik eljárásban megállapított tények nem kötelező erejűek, azonban újfólagos kivizsgálás nélkül is a fegyelmi eljárásban hozandó döntés alapjául szolgálhatnak.

15. § (1) A fegyelmi eljárás elrendelését vagy folytatását nem akadályozza az, hogy a terhelt a szolgálati vétség elkövetése után elmebeteg vagy cselekvőképtelen lett.

(2) Ilyen esetben az elrendelő hatóság (29. §) a terhelt jogainak az eljárás során való megóvása végett

megkeresi a törvényszéket gondnok kirendelése iránt. A törvényszék a megkeresésnek köteleseleget tenni. A gondnok csak tisztviselő lehet.

16. §. A bíróságok és közigazgatási hatóságok kötelesek a szolgálati előjáró, vizsgálatvezető vagy valamely fegyelmi bíróság elnökének megkeresésére fegyelmi ügyekben hivatali és jogsegélyt nyújtani; tanúk és szakértők eskü alatt való kihallgatása iránt csak a törvényszékek kereshetők meg. Amennyiben a kihallgatást szolgálati előjáró kérte, a megesketés tárgyában a törvényszék határoz.

17. § (1) Azok a szervek, amelyek a bizonyítás felvételét elrendelik, döntenek afelől — a 16. §. 2. mondatának érintetlenül hagyása mellett —, hogy a bizonyítás felvétele milyen formában fogantatosíttassék. Más törvényesen szabályozott eljárás során már kihallgatott személyek vallomásáról felvett jegyzőkönyveket a fegyelmi eljárás során újabb kihallgatás nélkül is fel lehet használni.

(2) A hatóságok és tisztviselők szolgálati felvilágosításait írásban kell bekérni.

(3) A bizonyításfelvétel minden mozzanatáról jegyzőkönyvet kell felvenni.

(4) A tanúk és szakértők megesketésének csak akkor lehet helye, ha a késelemből veszély származik, vagy pedig a megesketés a vallomás jelentőségére tekintettel vagy avégből kívánatos, hogy a tanut, ill. szakértőt igaz vallomás tételére készítse.

18. §. A fegyelmi eljárás során a terheltet sem letartóztatni, sem előzetesen őrizetbe venni nem lehet. Kényszer útján elő nem vezethető, kivéve a 48. §-ban meghatározott esetet.

19. § (1) A jelen törvényben előírt kézbesítések a következő módon történnek:

1. az átvevőnek vétív ellenében való átadás útján; az átvétel vagy a vétív kiállításának megtagadása esetén az erről felvett jegyzőkönyv útján,
2. tértivevényes ajánlott levél útján,
3. a polgári perrendtartásban előírt hivatalból történő kézbesítés szabályai szerint,
4. hatóságok számára a kézbesítendő iratok fogalmazványaival ellátott ügyiratok bemutatásával; az átvevő köteles a bemutatás napját az iratokban feljegyezni.

(2) Az 1. bek. 5. pontjában meghatározott kézbesítést bármilyen tisztviselő foganatosíthatja. A hirdetményi kézbesítést az elrendelő hatóság, vagy a vizsgálatvezető indítványára a fegyelmi kamara engedélyezi. A kézbesítendő kiadmányt a fegyelmi kamara hirdetőtábláján ki kell függeszteni; az idézést is tartalmazó irat ezenfelül a belügyminisztérium hivatalos közlönyében egyszer közzé is teendő.

(3) Minden más közlés alakszerűtlen.

(4) A tisztviselőnek a szolgálati előljárónál általa bejelentett címére történt kézbesítések és közlések vele szemben hatályosak.

20. §. A jelen törvény kiegészítése-képen alkalmazandók a bírósági szervezeti törvény (a tárgyalások rendje, törvénykezési nyelv, tanácskozás és szavazás) és a bünvádi perrendtartás rendelkezései, feltéve, hogy azok a fegyelmi eljárás természetével ellentétben nem állanak.

2. Előzetes puhatolás.

(Vorermittlung)

21. §. (1) Szolgálati vétség alapos gyanuját keltő tények felmerülése esetén a szolgálati előljáró, ha a fegyelmi eljárást indokoltnak látja, a tényállás felderítéséhez szükséges puhatolást elrendeli. Ennek során a terhelő körülmények mellett a mentő és a büntetés mértékének megállapítása szempontjából fontos körülményeket is ki kell puhatolni.

(2) A puhatolásnak lényeges eredményét a terhelttel közölni kell. A terheltet a felrótt cselekmény felől jegyzőkönyv felvételével meg kell hallgatni; a terhelt írásban is nyilatkozhat.

(3) A terhelt további puhatolást is indíthat. A szolgálati előljáró dönt afelől, hogy az indítványnak helyt ad-e.

(4) A nyugállományú tisztviselő szolgálati előljárójaként a nyugállományba lépésekor utoljára illetékes szolgálati főhatóságnak kell tekinteni; ez utóbbi hatáskörét alárendelt hatóságokra is átruházhatja. Ha az utoljára illetékes szolgálati főhatóság már nem áll fenn, a birodalmi belügyminiszter dönt afelől, hogy ki tekintendő a szolgálati előljárónak.

22. §. (1) Ha a puhatolás eredményeképpen úgy látszik, hogy szolgálati vétség nincs, vagy a szolgálati

előljáró a fegyelmi büntetést nem látja indokoltnak, az eljárást megszünteti s erről a terheltet értesíti.

(2) Tekintet nélkül az eljárás megszüntetésére, a felsőbb szolgálati előljáró ugyanazon tényállás miatt fegyelmi büntetést szabhat ki, illetve az elrendelő hatóság az alakszerű fegyelmi eljárást megindíthatja.

23. §. Ha a szolgálati előljáró az eljárást nem szünteti meg s saját hatáskörét elegendőnek tartja, a fegyelmi büntetést kiszabja. Ellenkező esetben a felsőbb szolgálati előljáró, vagy az elrendelő hatóság döntését kell kikérnie.

3. Fegyelmi parancs.

24. §. (1) Valamennyi szolgálati előljárónak jogában áll az alárendelt tisztviselőkkel szemben a megintés és dorgálás büntetéseit kiszabni.

(2) A pénzbírságot kiszabhatják

1. a szolgálati főhatóság a megengedett legnagyobb mértékig (6. §),

2. a szolgálati főhatóságnak közvetlenül alárendelt szolgálati előljárók az engedélyezett mérték feléig,

3. a többi szolgálati előljárók annak negyedéig.

(3) A szolgálati főhatóság saját ügykörében a 2. bek. 3. pontjában megjelölt szolgálati előljáróknak pénzbírság kiszabási jogát további fokozatokra tagolhatja.

25. §. A fegyelmi büntetést indoklással ellátott írásbeli parancs útján kell kiszabni, amely a terheltnek kikézbesítendő, vagy pedig az írásbeli tárgyalás szabályai szerint feltárandó.

26. §. (1) A terheltnek jogában áll, hogy a fegyelmi parancs ellen, ha az nem a szolgálati főhatóságtól származik, a kézbesítéstől vagy feltárástól számított két héten belül írásbeli panasszal éljen. A panaszt a fegyelmi parancsot kibocsátó szolgálati előljárónál kell benvujtani. A határidő akkor is betartottnak tekintendő, ha annak folvása alatt a panaszt annál a szolgálati előljárónál nyújtották be, aki afelől dönteni hivatott.

(2) Az a szolgálati előljáró, aki a fegyelmi parancsot kibocsátotta, a büntetés elengedésére vagy enyhítésére jogosítva nincsen, hanem köteles a panaszt egy héten belül a közvetlen felettes szolgálati előljáróhoz felterjeszteni. Ez utóbbi dönt.

(3) A panasz tárgyában hozott dön-

tés ellen a szolgálati főhatóságig további panaszoknak van helye. Mindazonáltal a szolgálati főhatóság a panasz útján való jogorvoslatokat általában, vagy pedig egyes tisztviselői csoportok számára rendeleti úton korlátozhatja. Az 1. és 2. bekezdés értelemszerűen alkalmazandó.

(4) A szolgálati főhatóság döntése minden esetben végérvényes.

27. §. A magasabb szolgálati előjárónak, vagy a szolgálati főhatóságnak jogában áll az alárendelt szolgálati előjáró által kibocsátott fegyelmi parancsot, — a szolgálati főhatóságnak ezenfelül a saját maga által kibocsátott fegyelmi parancsot is, — a kibocsátástól számított egy éven belül hatályon kívül helyezni s az ügyben másképen dönteni, vagy az alakszerű fegyelmi eljárás megindítását elrendelni. A döntés előtt a terheltet meg kell hallgatni. A 26. § értelemszerűen alkalmazandó.

4. Az alakszerű fegyelmi eljárás megindítása.

28. §. Az alakszerű fegyelmi eljárás a vizsgálatra és a fegyelmi bíróság előtti eljárásra tagozódik. Az eljárás az elrendelő hatóság írásbeli rendeletére indul meg. A rendeletet a terheltnek kézbesítik, s amennyiben a Német Nemzetiszocialista Munkáspárt tagja, akkor a Vezér helyettesével másolatban közlik. A megindítás a kézbesítéssel hatályos.

29. §. (1) Az elrendelő hatóságok a következők:

- azon tisztviselők számára, akiknek kinevezését a Vezér és birodalmi kancellár magának tartotta fenn — a c) alatt felsoroltak kivételével — a szolgálati felügyeletre illetékes legfelsőbb birodalmi hatóságok; ez utóbbiak a birodalmi belügyminiszter beleegyezésével jogkörüket a közvetlenül alájuk rendelt hatóságukra is átruházhatják, de azt egyes esetben újra magukhoz vonhatják,
- más tisztviselők számára — a c) alattiak kivételével — a kinevezésre illetékes hatóság,
- a községek, községi kötelek és egyéb közzjogi testületek, alapítványok és intézetek tisztviselői számára a felügyelettel megbízott illetékes birodalmi miniszter által a birodalmi belügyminiszterrel egyetértésben meghatározott hatóság.

d) a nem állami nyilvános iskolákban működő olyan tanerők számára, akik állami megerősítésre szorulnak, az a hatóság, amelyet a birodalmi tudomány-, nevelés- és népoktatásügyi miniszter a birodalmi belügyminiszterrel egyetértésben kijelöl.

A legfelsőbb birodalmi hatóságok a b)—d) alatt felsorolt és felügyeletük alá rendelt tisztviselők ügyében is az elrendelő hatósági jogkört általában, vagy egyes esetben magukhoz vonhatják.

(2) Illetékes az az elrendelő hatóság, amelynek a tisztviselő az eljárás megindításának időpontjában alá van rendelve, újra nem foglalkoztatott várakozási állományú, vagy nyugállományú tisztviselő számára az a hatóság, amely várakozási állományba helyezése, illetőleg nyugállományba helyezése idején illetékességgel bírt; ha ez a hatóság már nem áll fenn, akkor az illetékes hatóságot a legfelsőbb birodalmi hatóság jelöli ki. Az elrendelő hatóságoknak az 1. mondatban meghatározott illetékességét a terhelt szabadságolása vagy kiküldetése nem érinti.

30. §. (1) Amikor a terhelt egymással fő- és mellék hivatali viszonyban nem álló több hivatalt tölt be, s az az elrendelő hatóság, melynek ügykörébe az egyik hivatal tartozik, a tisztviselő ellen alakszerű fegyelmi eljárást szándékozik megindítani, akkor ezt a szándékát a többi hivatal szerint illetékes elrendelő hatósággal is közli. A terhelt ellen ugyanazon tényállás miatt további fegyelmi eljárás meg nem indítható.

(2) Amikor a tisztviselő egymással fő- és mellék hivatali viszonyban álló több hivatalt tölt be, ellene az alakszerű fegyelmi eljárást csak a főhivatal szerint illetékes elrendelő hatóság indíthatja meg. Az 1. bek. 2. mondata megfelelően alkalmazandó.

(3) Az elrendelő hatóság ugyanazon tényállás alapján a több terhelt ellen indított fegyelmi eljárást a fegyelmi vádiratnak a fegyelmi kamarához való érkezétségig hatósági rendelkezés útján egyesítheti vagy ismét elkülönítheti.

(4) Ha az eljárásban több elrendelő hatóság vesz részt, akkor ezek egyikeként indítványára az illetékes szolgálati főhatóságok együttesen döntenek az eljárások egyesítéséről és elkülönítéséről, valamint afelől, hogy melyik elrendelő hatóság illetékes az eljárás további folyamán.

5. Fegyelmi bíróságok.

31. §. (1) Fegyelmi bíróságok: a fegyelmi kamarák és a Birodalmi Fegyelmi Bíróság.

(2) A fegyelmi bíróságok függetlenek, csak a törvénynek vannak alárendelve.

(3) A fegyelmi bíróságok tevékenységüket bírói függetlenséggel gyakorolják. Ennek a tevékenységnek gyakorlása közben hozott határozat tárgyi tartalma miatt a Német Tisztviselőtörvény 71. §-ára alapított nyugállományba helyezésnek nincsen helye.

a) Fegyelmi kamarák.

32. §. A fegyelmi kamarák a közigazgatási bíróságok mellett alakulnak meg. A fegyelmi kamarák székhelyét és területét a birodalmi belügyminiszter állapítja meg, aki a fegyelmi kamarákat több osztályra oszthatja; ugyanő szabályozza az ügyvitelt is.

33. §. (1) Illetékes az a fegyelmi kamara, amelynek területén a terheltnek az alakszerű fegyelmi eljárás megindításakor szolgálati székhelye van. Ha a szolgálati székhely külföldön van, a berlini fegyelmi kamara illetékes; a határszolgálatot teljesítő tisztviselők meghatározott csoportjai számára a szolgálati főhatóság a birodalmi belügyminiszterrel egyetértésben a szolgálati székhelyhez legközelebb eső fegyelmi kamarát jelölheti ki illetékesnek.

(2) Újra foglalkoztatott várakozási állományú tisztviselők számára irányadó a hatóság székhelye, a többi várakozási állományú és a nyugállományú tisztviselők számára a lakhely, ha pedig ez külföldön van, az utolsó szolgálati székhely.

34. §. Az illetékesség körül támadt vitában valamelyik fegyelmi kamara, vagy az eljárásban érdekelt hatóság indítványára a Birodalmi Fegyelmi Bíróság végzéssel határoz.

35. §. (1) A fegyelmi kamara tagjai: az elnök, helyettesei, jogtudó és egyéb ülnökök.

(2) A tagoknak élethossziglan kinevezett, legalább harmincadik életévüket betöltött tisztviselőknek kell lenniök, akiknek szolgálati székhelye a fegyelmi kamara területén van.

(3) A fegyelmi kamara elnökének és helyetteseinek a közigazgatási bíráskodás vagy a rendes bíráskodás

rendszeresített állására kinevezett bírói tisztviselőnek kell lenniök.

(4) A jogtudó ülnököknek a magasabb közigazgatási szolgálatra, vagy bírói tisztre való képesítéssel kell bírniök.

36. §. (1) A fegyelmi kamarák tagjait a birodalmi belügyminiszter rendeli ki három évre; e hivatali idő lejártá után ugyanazokat újra kirendelheti.

(2) Ha a hivatali idő alatt új tagok kirendelése válik szükségessé, akkor kirendelésük csak a hátralévő időtartamra szól.

(3) A Német Nemzetiszocialista Munkáspártnak a tagok kiválasztásában való szerepét a birodalmi belügyminiszter szabályozza a Vezér helyettesével egyetértésben.

37. §. A fegyelmi kamara határozatait három taggal hozza: az elnökkel (vagy helyettesével) és két ülnökkel, akik közül az egyiknek jogtudónak kell lennie; az ülnökök egyike ugyanolyan minőségű szolgálati szakhoz és lehetőleg ugyanahhoz a közigazgatási ághoz tartozzék, mint a terhelt.

38. §. (1) Az elnök az előzetes kimentés nélkül köteleességét elmulasztó ülnököt az ezáltal okozott költségekben marasztalhatja. Rendelkezését kielégítő utólagos igazolás esetén egészben vagy részben hatályon kívül helyezheti.

(2) Az elmarasztalt kifogása esetén a fegyelmi kamara végérvényesen dönt. Az elmarasztalt a határozat hozatalában nem vehet részt.

39. §. A fegyelmi kamarának az a tagja, aki ellen alakszerű fegyelmi eljárást, vagy büntett, ill. szándékosan elkövetett vétség miatt bűnvádi eljárást indítottak, vagy akit a Német Tisztviselőtörvény 6. § 1. bekezdése alapján szolgálati ügyeinek vitelétől eltiltottak, hivatalát az eljárás vagy eltiltás ideje alatt nem gyakorolhatja.

40. §. (1) A fegyelmi kamara tagjának hivatali megbízatása megszűnik:

1. ha a tagot büntető eljárás során szabadságvesztésbüntetésre, vagy szabadságvesztésbüntetést helyettesítő pénzbüntetésre, vagy alakszerű fegyelmi eljárás során pénzbírságra vagy más súlyosabb büntetésre jogerősen elítélik;

2. ha a tagot a Német Nemzetiszocialista Munkáspártból kizárják, vagy kitalozzák;

3. ha a tagot várakozási állományba, vagy a fegyelmi kamara területén kívül eső hivatalba helyezik, vagy pedig mint főiskolai tanárt állásától felmentik,

4. vagy ha a tag bármi más módon a kirendelése alkalmával betöltött főhivatalából kiválik.

(2) Az elnök és helyetteseinek hivatali megbízatása megszűnik ezenfelül akkor is, ha a 35. §. 3. bekezdésében meghatározott feltételeknek már nem felelnek meg.

b) A Birodalmi Fegyelmi Bírótság.

41. §. (1) A Birodalmi Fegyelmi Bírótság a Birodalmi Közigazgatási Bírótság mellett alakul meg és fegyelmi tanácsokra tagozódik. A közelebbieket a birodalmi belügyminiszter határozza meg.

(2) A Birodalmi Fegyelmi Bírótság tagjai: az elnök, helyettesei, bírói és más ülnökök.

(3) Az elnököt, helyetteseit és a bírói ülnököket a Birodalmi Közigazgatási Bírótság tagjai közül kell kirendelni.

(4) A Birodalmi Fegyelmi Bírótság tagjait (2. bek.) a Vezér és birodalmi kancellár rendeli ki három évre.

(5) Egyebekben a 35. § 2. bekezdése, a 36. és a 38—40. §§ értelemszerűen alkalmazandók.

42. §. (1) Ha egyik fegyelmi tanács más fegyelmi tanács vagy a fegyelmi nagytanács (3. bek.) határozatától jogkérdésben el akar térni, akkor jogi álláspontjának megindokolása mellett a szóbanforgó jogkérdést a fegyelmi nagytanács elé kell utalni. Nem alkalmazandó ez a rendelkezés, ha az a tanács, amelynek döntésétől a másik tanács el akar térni, az elérésbe beleegyezik.

(2) Bármelyik fegyelmi tanács kikérheti a fegyelmi nagytanács döntését valamely alapvető jelentőségű jogkérdésben akkor is, ha felfogása szerint ez a jog továbbfejlesztése vagy a jogegység biztosítása szempontjából szükséges. Az ügy olyankor is a fegyelmi nagytanács elé terjesztendő, ha annak döntését hasonló indok alapján a szolgálati főhatóság képviselője (75. § 1. bek.) tartja szükségesnek.

(3) A fegyelmi nagytanács (*Grosser Dienststrafsenat*) tagjai a Birodalmi Fegyelmi Bírótság elnöke, helyettesei, és a fegyelmi tanácsok elnökei által a fegyelmi nagytanácsba esetről-estire kiküldött egy-egy bírói tag.

(4) Szavazategyenlőség esetén a rangban legfiatalabb, ha ez egyenlő, a korban legfiatalabb tag szavazata nem számít; az előadónak mindig van szavazati joga.

(5) A fegyelmi nagytanácsnak a jogkérdésben hozott határozata az eldöntendő ügy tekintetében kötelező erejű.

43. §. Mindegyik fegyelmi tanács végzéseit az elnökkel együtt számított két bírói és egy harmadik taggal hozza. A főtárgyaláson határozatait az elnökkel együtt számított három bírói és két további taggal hozza.

6. Vizsgálat.

44. § (1) Az elrendelő hatóság a vizsgálatot mellőzheti, ha a tényállást felderítettnek látja; erről a terheltet értesítenie kell.

(2) Ellenkező esetben az elrendelő hatóság az eljárás megindításakor vagy azután egy tisztviselőt vizsgálatvezetőnek, egy másik tisztviselőt pedig az eljárás során való képviselőre kirendel s ezt a terhelttel közli. Az elrendelő hatóság vizsgálatvezetői segédet is kirendelhet.

(3) A vizsgálatvezető a vizsgálat lefolytatása során függetlenül jár el és az 50. § eseteinek kivételével utasításokhoz kötve nincsen. Hivatali megbízatása a 40. § 1. bek. 1., 2. vagy 4. pontja alapján a fegyelmi kamara tagjainak hivatali megbízatásához hasonlóan szűnik meg. A vizsgálatvezető visszahívható, ha a 40. § 1. bekezdés 3. pont esete nála bekövetkezik. Lemondása felől az elrendelő hatóság végérvényesen dönt.

(4) Az elrendelő hatóság képviselője köteles a kapott utasításokat követni.

45. §. (1) A vizsgálatvezető köteles jegyzőkönyvvezetőt maga mellé venni és őt, amennyiben nem tisztviselő, erre a tisztre felesketni.

(2) A jegyzőkönyvvezető lemondása felől a vizsgálatvezető dönt végérvényesen.

46. §. A vizsgálatvezetőnek jogában áll tanukat és szakértőket eskü alatt kihallgatni. Lefoglalást és átkutatást is elrendelhet és azokat az arra egyébként hivatott hatóság által foganatosíthatja. Rendőri hatóság, vagy az elrendelő hatóság képviselője a fegyelmi eljárás során lefoglalás vagy átkutatás elrendelésére jogosítva nincsen.

47. §. A terheltet a vizsgálat megkezdéséhez meg kell idézni s ameny-

nyiben megjelent, még abban az esetben is ki kell hallgatni, ha az előzetes puhatólás során már meghallgatták. Ha a terhelt kényszerítő körülmények miatt a megjelenésben akadályozva volt és ezt időben bejelentette, újra idézendő.

48. §. (1) A fegyelmi kamara a vizsgálatvezető indítványára elrendelheti, hogy a terhelt elmeállapotáról szóló szakvélemény előkészítése céljából őt nyilvános gyógy- és ápolóintézetbe vigyék, ott felügyelet alá helyezték és megvizsgálják. A vizsgálatvezető köteles a terheltet ilyenirányú indítványáról értesíteni. A fegyelmi kamara elnöke a vizsgálati eljárás ezen szakára hivatalból rendel ki egy tisztviselőt védőül és neki a fegyelmi kamara végzését kikézbésíti.

(2) A végzés ellen halasztó hatályú felfolyamodásnak van helye.

(3) Az intézeti felügyelet alatt tartás hat hétnél tovább nem tarthat.

49. §. (1) A terhelt a bizonyítás felvételénél jelen lehet. Őt a lefoglalástól és átkutatástól eltekintve, minden bizonyításfelvétélhez meg kell idézni. A vizsgálatvezető a terheltet a részvételből kizárhatja, ha ezt különleges szolgálati szempontból, vagy a vizsgálat céljára tekintettel szükségesnek tartja. A terhelttel az ilyen bizonyításfelvétel eredményét mindazonáltal közölni kell.

(2) A vizsgálatvezető a terhelt által előterjesztett bizonyítási indítványnak köteles helyt adni, amennyiben az a vétkesség, a büntetés mértéke vagy tartási járadék folyósítása (64 §) szempontjából jelentős.

(3) A vizsgálat alatt védő igénybe nem vehető.

50. §. (1) Az elrendelő hatóság képviselőjét minden bizonyításfelvétélhez — a lefoglalás és házkutatás kivételével — meg kell idézni, abban részt vehet és a vizsgálat állásáról az iratok betekintése által bármikor tájékozódást szerezhet. Az általa előterjesztett bizonyítási indítványnak a vizsgálatvezető köteles helyt adni.

(2) Az elrendelő hatóság képviselője a vizsgálatnak valamely szolgálati vétség gyanúját igazoló új körülményekre való kiterjesztését indítványozhatja. A vizsgálatvezető köteles az indítványnak helyt adni; saját hatáskörében is kiterjesztheti a vizsgálatot új körülményekre, ha az elrendelő hatóság képviselője ahhoz hozzájárul. A vizsgálatvezető köteles a terheltnek módot nyújtani arra, hogy az új vádpontokra nyilatkozzék.

51. §. (1) Ha a vizsgálatvezető véleménye szerint a vizsgálat célját elérte, köteles a terheltnek végső nyilatkozatra módot nyújtani. A személyi iratoknak az eljárás szempontjából lényeges tartalmáról a terheltnek felvilágosítást adhat és számára a többi iratokba való betekintést is engedélyezheti.

(2) A terhelt végső meghallgatása (1. bek. 1. tétel) után a vizsgálatvezető az iratokat összefoglaló jelentéssel együtt az elrendelő hatóság elé terjeszti.

52. §. (1) Az elrendelő hatóság köteles az alakszerű fegyelmi eljárást, — feltéve hogy az még nincs a fegyelmi kamara előtt folyamatban (53. §. 3. bek.), — megszüntetni

1. ha az nem joghatályosan indul meg, vagy ha az egyébként helyt nem foghat,
2. ha a terhelt meghalt,
3. ha a terhelt a tisztviselői jogviszonyból kiválik vagy abból elbocsátják,
4. ha a nyugállományú tisztviselőnél a bírói ítéletnek vagy a német állami illetőségétől való megfosztásnak a Német Tisztviselő-törvény 132. §-ában meghatározott következményei beállanak,
5. ha a terhelt, aki nyugállományú tisztviselő, mint ilyen a szolgálati főhatósággal szemben igényeiről írásban lemond. Az ilyen lemondás által a tisztviselőnek a nyugellátást és a hátramaradottak ellátást illető igénye, valamint a hivatali cím és a hivatallal kapcsolatban adományozott egyéb címek használatának és az egyszerű viselésének jogosítványa elenyészik.

(2) Az elrendelő hatóság az alakszerű fegyelmi eljárást, feltéve, hogy az még nincsen a fegyelmi kamara előtt folyamatban, megszüntetheti, ha azt a vizsgálat eredményének alapján, vagy más okokból nem tartja helyénvalónak; ez esetben is kiszabhat azonban az őt a 11. §. 2. bekezdése és a 24. §. alapján megillető hatáskörben fegyelmi büntetéseket, ha pedig ehhez fegyelmi hatalmát nem tartja elegendőnek, akkor a magasabb szolgálati előljáró döntését kérheti ki. Fegyelmi büntetés kiszabása esetén az eljárás költségei a terheltre róhatók. Nyugállományú tisztviselővel szemben az elrendelő hatóság a fegyelmi eljárást akkor is megszüntetheti, ha a szolgálati vétséget (12. §. 2. mondat ugyan bebizonyítottnak

A GÁZ

A HÁZTARTÁS és AZ IPAR

LEGGAZDASÁGOSABB

„
TÜZELŐANYAGA,
”

GYORS, TISZTA és OLCSÓ!

Díjtalan költségvetéssel, felvilágosítással és tanáccsal készséggel szolgálnak a Gázművek Városi Irodái. Központi Városi Iroda: VII. Rákóczi-út 18. Tel: 228-228. Budai Városi Iroda: I. Alagutca 3. Telefon: 150-110. Ujpesti kirendeltség: Ujpest, Király-u. 1. Telefon: 294-661.

Díjtalan gyakorlati bemutató előadások minden kedden és pénteken délután 5 órakor a VI. Vilmos császár-út 3., I. emelet bemutató és előadó helyiségeiben.

A MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET KIADVÁNYAI:

Ára:

1. Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás racionalizálása. 1930. Elfogyott.	
2. Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás gazdaságosságának és eredményességének biztosítása. 1931. Elfogyott.	
3a. Hantos Gyula: A magyar közigazgatás területi alapjai. 1931. Elfogyott.	
3b. Hantos Gyula: Administrative boundaries and the rationalisation of the public administration. 1932.	10 P
4. Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás racionalizálásának programja 1932.	1 „
5. Mártonffy Károly: A szabatos törvény. 1932.	4 „
6. Fluck András: A budapesti közhivatali kézbesítő szolgálat. 1932.	2 „
7. Kiss István: A magyar tanyai közigazgatás. 1932. Elfogyott.	
8. Martonyi János A közigazgatási bíraskodás és legújabbkori fejlődése. 1932. Elfogyott.	
9. Julier Ferenc: A vezérkarok szervezete és működése. 1932.	1 „
10. Vitéz Guothfalvy-Dorner Zoltán: A nemzeti gazdasági tanácsok. 1932.	1 „
11. Magyary Zoltán: The rationalisation of the Hungarian public administration. 1932.	1 „
12. Magyary Zoltán: Scientific management in public administration. 1933.	2 „
13. Kodifikációs törekvések. Vladár Gábor, Magyary Zoltán, Mártonffy Károly és Oswald István tanulmányai. 1933.	2 „
14. Göbel József: Anyagbeszerzés. 1933.	2 „
15. Magyary Zoltán: A Magyar Közigazgatástudományi Intézet. 1934.	4 „
15a. Magyary Zoltán: The Hungarian Institute of Public Administration. 1934.	1 „
15b. Magyary Zoltán: L'Institut Hongrois des Sciences Administratives. 1934.	1 „
16. Szöllősy Zoltán: A közegészségügyi törvények egységes szerkezete. 1935.	4 „
17. Ratkovszky Károly: Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez. 1935.	4 „
18. Kiss István: Csongrád megyei város közigazgatása. 1935.	
19. Alsó László: A község-szervezés alapelvei. 1935.	6 „
20. Mártonffy Károly: A közzolgálat utánpótlása. 2. kiad. 1937.	8 „
21. Meznerics Iván—Torday Lajos: A magyar közigazgatás szervei 1867—1937. 1937.	8 „
22. Valló József: Közigazgatási eljárás. 1937.	4 „
23. Menczer Károly: A francia és az olasz államtanács szervezete és működése. 1937.	3 „
24. Drágffy Miklós: Az önkormányzat multja és jelene Franciaországban. 1937.	3 „
25. Magyary Zoltán: Közigazgatási vezérkar. 1938.	1 „
26. Vecseklőy József—Horváth Kálmán—Menczer Károly: Világvárosok közigazgatása. 1938. Elfogyott.	
27. Magyary Zoltán: Bulletin N° 1. of the Hungarian Institute of Public Administration, 1934—1938. 1939.	1 P
28. Drágffy Miklós: A testületi önkormányzat Franciaországban. 1939.	5 „
29. Martonyi János: A közigazgatás jogszerűsége a mai államban. 1939.	4 „
30. Magyary Zoltán—Kiss István: A közigazgatás és az emberek. 1939.	20 „
31. Ratkovszky Károly: Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez. II. rész. 1940.	4 „
32. Valló József: A service public eszméje a mai francia közigazgatási jogban. 1940.	5 „
33. A szociális vármegye. 1941.	10 „
34. Valló József: A hatályos jogszabályok összegyűjtése. 1941.	6 „
— A magyar közigazgatás tükre. 1932.	24 „
— Közigazgatástudomány. Folyóirat. 1938—.	